

V.

Anmærkninger
til
Sondmørs Beskrivelse.

Af
Hans Strom.

V

Tranquillitatem

III

Etiamque etiamque

Contra
Cognitum

Gendskont jeg allerede har ladet een og anden Anmærkning indløbe
saavel til det Kjøbenhavnske som Norske Videnskabers Selskab,
som og have agter dem værdige at indrykkes i deres Skrifter; saa
staarer dog Noget tilbage endnu, som just ikke fortiner nogen særligt
Aphandling, men dog een og anden kort Anmærkning; og saadanne
ere de Ting, som her findes samlede. Jeg har derved haft den Hensigts-
tigt, at rette og forbedre, hvad jeg tilsorn har skrevet, for at bringe
alle Ting til desto større Vished og Rigtighed. En Sag, som jeg
vel altid har sigtet til, og i sig selv bor ansees for det Vigtigste i al
menneskelig Kundskab; men som dog ei bliver saa let at træffe for første
Gang, naar man har mange Ting tillige for Dinene, som siden,
naar Tid og Lejlighed gives, at prove alle Ting noiere og at fæste
fine Tanker til enhver Ting især. Tid og Erfarenhed har og efter
Skriftets Udgivelse lært mig et og andet, som jeg der ikke har kuns-
net melde om, og derfor paa dette Sted har villet giøre bekjent, da
det er af samme Art og Værdi, som det forrige. Bliver nu derved
ikke meget Nyt sagt, saa dog maaſkee noget. Overalt tiener det til at
oplyse det Lands Naturhistorie, som jeg har foretaget mig at beskrive;
og dette, meener jeg, kan være nok, saavel til at retfærdiggjøre mit
Foretagende, som at undskynde, om disse Anmærkninger ikke befindes
alle af lige Vigtighed.

Første Part.

I. Capitel.

I. Den Anmærkning, at Fjeldenes nordre Side er den stei-
leste, ester 47de Side, kunde med god Grund giøres almindeligere

saaledes: At mod hvilken Side et Fjeld har Havet liggende, det maa være den nordre, vestre, eller nogen anden, efter Fjeldets ulige Beliggenhed og Strækning, der er det ogsaa steilest; ja man skal endog finde, at som Vest-Nordvest er den vindstreng, som her falder perpendiculair paa Soekysten, saa ere og de Deele af Fjeldene meest overbratte, som vende mod den Kant. Men da vore fleste Fjelde ligge i en Strækning fra Østen til Vesten, og foligelig have Havet liggende paa nordre Side, saa er det ei at undre, at samme befndes meest almindelig steil, imod den sondre Side at regne. Skulde dette paa et eller andet Sted befndes anderledes, saa bliver det dog en rar Undtagelse; og isald man vilde giøre sig Umage med at bestige saadanne Fjelde, for at betragte dem oven fra, tor jeg forsikre, at Sagen overalt vilde befndes rigtig. Hvad den rimeligste Oprindelse er til alt dette, kan jeg maastee yttre mine tanker om ved en anden Lejlighed.

2. Reene Vand. Herom er intet bleven meldt i Skrifstets 1ste Part, men vel i den anden, hvor jeg har anført et Par Exempler paa saadanne Vand, tilligemed nogle derved anstillede Prøver, som sees Side 102, 261. Da disse Vandere ere de eeneste, man fra gammel Tid, for deres Reenheds og Klarheds Skyld, har lagt Mærke til og bearet med St. Oles eller andre Hælgenes Navne, saa fortiener det at anmærkes, at de med Nytte kan bruges mod adskillige Sygdomme. Dr. Lange, i sin Lære om de naturlige Vand, viser dette fornemmelig i Anledning af de roeskildste Bilde-Vande, som tilsorn med Begierlighed have været sogte af svage Folk, og hvoraf adskillige have fundet sig helbredede. Hr. de Linnee i hans Vestgothiske Reise, 264 Side, melder ligeledes om dette Slags Vand, under det Navn Loka-Bilder og Rall-

Bilder; hvorved jeg maa erindre, at det første af disse Navne svarer til det her brugelige Ord *Lok*, hvorved betegnes et Hull eller Bandstade med stillestaende Vand; som og passer sig til disse Vand, da de gemeenslig ere stillestaende uden synligt Afsløb; hvorimod det andet Navn ikken vil sige, at disse Rølder holde sig om Sommersen meere folde, end andre; og i begge Henseender ere de adskilte fra ordinaire Spring-Rølder, som Autor samme steds viser. Videre siger han, at det visseste Kjendeteign, hvorpaa man kan kende dem, er den Mosse-Art *Mnium fontanum*, som altid skal vore omkring des res Bredde; hvorom jeg maa sige, at da samme Græs-Art, ved første Dækast, adskiller sig fra alle andre formedelst dens lysegronne Farve, saa kan den ansees for et særdeles Vink af Naturen for dem, som søger efter dette Slags Vand for at betiene sig deraf; men endskont jeg ofte har seet den voxende ved Vandkilder paa Fjeldene, og ved den Anledning gjort mig den Tanke derom, saa har jeg dog aldrig fundet den i det Lave, hvor dette Slags Vand dog lige saavel antreffes, som paa Fjeldene; ikke heller har jeg seet den ved de 2de forommeldte Vand-Rølder her paa Stedet (nemlig St. Ols Kilden i Borgund Sogn, og en anden i Norddalens), som dog uden Tvivl henhøre til samme Art; hvoraaf jeg slutter, at denne Beft ikke er noget almindeligt Kjendeteign.

I Henseende til disse Vandes Kraft og Egenskab anmærker Autor ellers meget smukt, at de indeholde intet Minerale, undtagen lidet Petroleum, som gior dem lette og smidige at drikke, hvorfor de ikke heller forandre sig ved Prover, som ordinaire Suurbronde, ere og af en langt anden Art og Virkning, i det de ikke styrke Legemets Fibrer, som hine gjøre, men slappe dem meere, og gjøre altsaa god Virkning i Slag, Gigt, Berk, og hvad der foraarsages af Skarphed i Blod-

det. Det er derfor, siger han, fra Hedenstabs Tid blevet brugt af Almuen, som har havt Sædvane, ved Midsommers Tid at reise hen for at driske dette sionne Vand, for med dette folde Vand at køle sit Blod, med dette reene Vand at udskylle dets Salthed, og med dette smidige Vand at oploose dets Seihed; som saminsteds med meere er at løse. Da nu heraf sees, at Dyden af dette Slags Vand bestaaer i dets Neenhed, saa har jeg helst villet kalde dem reene Vande, og er forsikkret, at her, foruden de twende af mig anførte, findes mangfoldige saadanne.

3. Suurbrønd-Vand. At dette Slags Vand hidindtil ei har været fundet i et Land, saa fuldt af Mineralier, som Norge, har jeg ofte undret over; har og selv, magtet al den Glid, jeg i lang Tid har gjort mig dersor, ikke funnet finde noget saadant, førend nylig, da en Deel saadanne Vande ere blevne mig bekendte, og jeg tillige er kommen under Beir med, at de hidindtil ei have været sogte paa de rette Steder. Man har hidindtil kun sogt dem i Sand og Klippe-Grund, hvor dog sielden findes andet end reent Vand; hvorimod disse helst antresses paa sumpige Steder, hvor Tegn sees til Myre-Jern og Økker, hvoraf man veed, at de have deres fornemste Kraft. Man har endog hidindtil foragtet dem som ureent Myre-Vand, helst siden de have en blaa Hinde og Gedine oven paa sig, ei betenkende, at det kun fortiner at kaldes saa, saa længe det kommer flyvende oven fra, samles af Regnvand, eller er langt fra sin rette Kilde, men ikke, naar det kommer opspringende neden fra, og forer Økker Jorden samt Gedinen med sig selv, som gemeenlig seer; thi da behover man kun at opleede Kilden eller Vandets rette Udspring, og kan giøre sig temmelig vist forsikkret om at finde Vand, som et meere eller

mindre mineraler. Hvad nu især de Suurbronde angaaer, som jeg har fundet, eller i det mindste anseer dersor, da vil jeg ikke her igentage, hvad jeg allerede derom har bekendtgjort i de Bergenske Adress-Contoirs Aviser; ikke heller er her det rette Sted, at handle derom udsørlig; hvorfør jeg iskul vil lade mig noie med at anfore saa meget, som enhver behover at vide, for at kunne domme om Sagens Rig-
tighed. De have da 1) forommeldt udvortes Anvisninger og Rien-
detegn, som ere en blaa Hinde over Vandet og bruun Øker-Ford om-
kring dets Bredde. 2) Svovel-Lugt og Blæk-Smag, der vi-
ser det Syre og Vitrioliske, som er deri. 3) Med de sædvanlige Suur-
bronds-Prover forholde de sig som følger: a) Med Pulv. Gallar.
blive de, efter deres adskillige Stærkheds Grad, deels bruune, som
Franskvin, deels bruun purpursarvede, deels sort purpursarvede,
som bestie Rødvin. b) Med Thee-Infusion mindre eller meere blæksarvede. c) Med Lakmus blaafiolette.
d) Med Syrop. Violar. deels blaae, deels bleeg sægronne. e) Med
Solv-Solution, efter D. Langes Forkrist forstådiget, deels rødgraae
med et bruunagtigt Sediment, deels bruune, som af en Umbra-Farve.
Med den sædvanlige Solv-Solution, eller Solut. Lunæ, omrent
ligeledes. f) Med Oleum Tartari usorandrede. g) Med Spi-
rit. vitrioli ligeledes. h) Med Sacchar. Saturni noget hvide eller
melksarvede. i) Med Mercur. Sublim. usorandrede, da Mercu-
rium falder i store Klumper paa Bunden. Ere nu disse de rette
Prover paa Suurbronde (Acidulaæ martiales,) som jeg for
min Part ei kan twidle paa, da kan jeg, i en kort Circumference
af tre Mile her omkring, fremvise fire eller fem saadanne; i Sæ-
deleshed een her paa Præstegaarden, og en anden paa Gaarden
Fiskaae (hvor et Jernverk for nogle Aar siden blev optaget);

hvilken sidste er den beste og sterkeste af dem, jeg hidindtil har fundet; og da de foromnede udvortes Anvisninger findes her i alle Beigdelav, kan jeg ikke twile paa, at jo Suurbronde ere her ligesaa almindelige, som i noget andet Land, endstikt de fleste her som andstedts vel kan være af ringe Kraft og Betydenhed. 4) De Eurer, som jeg allerede har gjort med det Vand, jeg har her paa Prestegaarden, som dog ikke er af de sterkeste, funde her anføres som den beste Prove og kraftigste Bevis i Sagen; men da Rummet ei vil tillade det, vil jeg ikkun sige, at det har hulpet for adskilige Svagheder, men sørdeles i Obstructio Mensium viist saa kienelig Virkning, at jeg ikke kan tage i Betænkning at udgive det for et lige saa let som kraftigt Ægemiddel derimod. Resten forbeholder jeg mig til en anden Tid.

4. Melkfærvede Elve (36te S.) have nok deres Farve (der mere ligner Valle end Melk) af Leeret i Grunden, som den Fjeldske Skribent Olav meener; thi jeg har selv fundet ei alkene alle Steene i saadanne Elve overdragne med Leer, men og Bunden i Vandene, hvorf de have haft Udsob, bedækket med samme Materie. Jeg har havt samme Elve-Vand staaende i et Glas, og besundret, at det efter et Par Dage satte et Sediment paa Bunden af meget fint Leer. Jeg har og, til desto større Forvisning om Sagen, ladet hente Stykker af den Sneebræ, hvorf samme Vand havde sit første Udspring, da jeg befandt, at de varer klare som Crystal, men opfyldte med Luftblærer, som gjorde dem uigennemsigtige. Det Vand, hvortil de smeltede, holdt sig ganske klart, og forblev saaledes i mange Dage. Med Pulv. Gallar, blev det usorandret, med Turnesol eller Lækmus hyacinthblaat, med Syropus Violar. sigeledes suldkommen blaat, med Cochenelle brandguult, med Solut. Argenti,

efter

V. Anmerkninger til Sondmors Beskrivelse. 111

efter D. Langes Forskrift, rodagtig kaffeebruunt, med Oleum Tar-tari uforandret ic. Endskont nu alt dette synes at give Sagen sit fulde Udslag, saa kommer det mig dog underligt for, at saavidt jeg selv har seet og af andre har funnet udsporger, befindes ingen Eve melsfarvede, uden de, der have deres forste Oprindelse af Sneebraer; hvilket jeg dog henstiller til nærmere Undersøgning.

5. Sneebraer. At disse ester 46 S. østere findes paa de lave end høiere Fielde, er kun for største Deelen saaledes at forstaar, at de gemeenlig sees liggende i Dalene, naar de høiere Field-Tinder der omkring ere bare, som kommer deraf, at Bind og Soel har den mindste Virkning i trange og skyggefulde Dale. Det lader vel noget underligt, at see Sneebraer strække sig lige ned til Søen i Fiordene paa en halv Fierdingvei nær, naar Fielde og Dale der omkring, som ligge langt høiere op i Landet, befindes bare; hvorpaa f. Ex. Sundalen i Bolden kan tiene til Bevis. Hr. P. Dass i hans Nordlands Beskrivelse melder og om et Fielde i Noddens Kald paa Helgeland, som høieste Sommer er bedækket med Sne, lige fra Toppen til Strandens, naar alle omkringliggende ere bare. Men alt dette kan komme af Situationens tilfældige Beskaffenhed, som noie maatte betragtes, inden man greeb til andre Alarsager. Om Nyttken af Sneebraerne kan læses noget esterslgende No. 84.

6. Terre Verde. Hertil synes den Jordart at funne hensores, som jeg har fundet ved en Elvbred paa Gaarden Fiskaae, som ellers er riig paa Jern-Erz. Medens den er vaad, seer den ud som gront Dynd, men naar den torres, bliver den temmelig haard, som lost Krude. Farven bliver indentil bestandig græsgron, men uden til noget bruunagtig som en Umbra. Naar den rystes, bliver den meere smulen, og faaer først en kaffeebruun, men siden en

rodbruun Farve. Det Stov, den smulner til, trækkes ikke af Magneten, ikke heller giver den nogen Damp fra sig, naar den rystes.

7. Jord-Sit eller Jord-Talg. Saaledes falder jeg den hvide og seede Materie, som jeg her paa Prestegaarden har fundet i en Myr eller sumpig Egn, $1\frac{1}{2}$ Kvartier under den øverste Jordskorpe. Den ligner mest Talg eller Tælle, er omrent lige saa hvid, men meere sprød, og falder ikke saa feed og myg under Fingrene. Den flyder paa Vand. Ved Ilden lader den sig smelte til et bruunt flydende Dæsen, der sætter Pletter paa Papir og Linne, som Talg. Naar den holdes i Ilden, sprager den stærk, ligesom naar der er kommen Vand i Tællelys; naar denne Spragen er ophort, brænder den med blaa Rue. Naar den er bleven tor, sprager den ei meget, og lader sig hastigere antænde. Heraf sees, at det er samme underjordiske Hedme, som den, der meldes om i Svenske Acad. Handl. for 1743, 1ste og 2den Afhandl., og i Vogels pract. Mineral-System 343 S. kaldes Sevum minerale. I Danse Atlas 1ste Tome 415 S. meldes om en hvid Materie, der skal findes i et Slags Tør i Norre-Jylland, kaldet Klyne, og gior samme meere brænbar end anden Tør. Mon den ikke skulde være af samme Art? Den ansees der for en Levning af forraadnet Træ, hvilket og var den Tanke, jeg først faldt paa ved at see Jord-Talgen, indtil jeg blev bedre underrettet.

8. Porcelain-Jorden, hvorom meldes 49 S., har jeg siden noiere undersøgt, og besundret, at den er en Speksteen-Art, Steatites, som dog af nogle Mineralogister (saasom Cronsted i Versuch einer Mineralogie) ansees for forsteenet Porcelain-Jord. Den er i Almindelighed meget fin og myg, men har dog mange haarde og steenagtige Kirtler, som hindre, at den ei kan anvendes til noget

get nytigt Arbeide; i hvilken Henseende den er langt ringere end den gronne Speksteen - Art paa Svansen i Sondfjord, hvoraf jeg har seet Tobaksdaaser og andre smukke Ting forarbeidede. Man har og betient sig af den ved Ny-Kirkens Opbyggelse i Bergen. Maar den, hvorom her tales, brændes stærkt i en Degel, forvandles den overalt til saadan haard Materie, som de indsluttede Kirkler tilforn bestode af; men saa længe den er ubrændt, kan man stode den, og blande den med Vand, da den bliver ligesom til en tyk Melk, der tager Pletter af Klæde saa godt som nogen Vaskes Jord, hvortil jeg og jevnlig bruger den. I Alarsdal, (hvor den findes i temmelig Mængde) og andensteds der omkring, bruges den af Bonderne mod Durklob, ligesom den egentlige Field-Droppe, Stalactites. Møgle Stykker har jeg havt deraf, som lugtede aldeles som Camphor, hvilket kom mig meget underligt for, indtil jeg fik at see, at der findes Leer-Arter i Sydfland af samme Lugt. See Lehman von Flotz-Gebürgen, 209 S.

9. Mergel har jeg hidindtil fundet lidet Egn til, hvor megen Umage jeg end har gjort mig deraf. Det eeneste, som dertil kan henregnes, er 1) en smuk blaagraa Steen-Mergel fra Vandelydalen, hvor vist nok ogsaa findes noget af det løse Mergel, skint Stedet ikke er mig bekjent, hvorfra bemeldte Prove er tagen. 2) Den Leer-Art, som undertiden findes i vore leerie Strandbredde i Form af Treers Greene, og jeg 57 S. har henregnet til Osteocolla, skint de deri adskille sig fra samme, at de ikke ere indhuule. De bestaae ellers af Leer, Sandkorn og smaa Stykker Soesskål, og bruse saa stærkt med Skedevand, at en eeneste Draabe kan øde et dybt Hull deri. Den trinde og grenede Form, i hvilken den findes, kan den maastee være kommen til paa denne Maade, at den har trængt

sig ind i Treers Greene, esterat Marven deri har været fortørret, og saaledes antaget deres Skikkelse. 3) Adskillige Leer-Arter, som optrækkes af Havbunden med Fisketrogene, deels i store og lige som af Orme gennemborede Klumpe, deels i flade og meget haarde Plader, (som i Linnæi Systema Nat. kaldes Tophus Arenaceo-Ochraceus,) og ellers i adskillig Skikkelse; om hvilke alle jeg maa sige, at jeg endnu ikke har set nogen Leer-Art optrækket af Havbunden, som jo har bruset med det Suure, ligesom Mergel. 4) Den Leer-Art: Tophus argillaceus polymorphus Linn., som findes paa Bunden af visse Elve, og ligesom dreies i adskillige Skikkeler af Vandets cirkelrunde Gang; hvortil kan foies visse runde Mergel-Klumpe af samme Art, som ligeledes ere fundne i Elvene, og have Entrochiter indsluttede i sig, hvorom kan læses mere efterføgende No. 24.

10. Kalk-Steen. Den Kalk-Steen, som findes paa Gaarden Sande og Vogssøe, (see 2 P. 451, 460 S.) er selv samme Steen-Art, som vore fleste Steenkirker for største Deelen ere opbygte af, og jeg ved samme Kirkers Beskrivelse har kaldet Marmor. Og da ved de nys ommeldte Kalksteen-Bierge sees mange løse Steene liggende, er det saa meget troeligere, at man her i gamle Dage har brudt Kalksteenen for at anvende den til dette Brug. Herved falder mig ind, at den hvide Marmor i Trondhiems Domkirke bliver formodelig og af samme Art, saavidt jeg kan slutte af Hr. Prof. Schøn. Beskriv. over samme, 30. S. item Anhang 90 S. Denne Kalk-Steen ligner og hvid Marmor baade i Henseende til sin Haardhed, saa og at den lader sig godt sibe eller polere, er og ganske durable i Bygninger. At den ligeledes er meget tienlig til Fer-

nets

nets Smelning, har jeg paa sic Sted allerede erindret, endskont den er befunden noget spathartet og vanselig at brænde. Paa Hataløsen (2 P. 403 S.) findes en fiinkornet graa og noget bruunagtig Ralst-Steen, som giver en stem Luge, naar den rives, og kan altsaa regnes for en Lapis suillus eller Svine-Steen.

II. Spath. Deraf har jeg fundet adskillige Arter, saasom
 1) Feld-Spath, hvidt og rodt, som gemeenlig sidder indsluttet i Graasteenen. 2) Würfel-Spath, der har mangfoldige fine Strækker, ligesom Tegn til sammengroede Sprekker, der gør, at den deles sig i Cubi eller fiirkantede Deele, naar den staes i Stykker, og at disse Stykker igien lade sig deele paa samme Maade. Af denne Art er det Spath, hvorom meldes 2. P. 29 S., skont jeg der for dets Haardheds Skyld har regnet det til Feld-Spathet. Af Farve er det hvidt, som Alabaster. 3) Ralst-Spath, der lader sig stærre og forarbeide som Kride, men er meere fast, glænsende, og af en guulagtig hvid Farve. Dette Slags Spath findes paa Svinholm (2 P. 77 S.) ved den Anledning, at samme Holm er deelt i to Deele formedest en dyb Sprekke, hvor Søvandet gaaer ind. Naar nu Bandet falder ud i Ebbe-Tiden, kan man gaae ind i Sprekkens Bund, og finder da samme opfyldt med denne Spath-Art. Paa en endnu underligere Maade findes den anbragt i Bierget ved Haahiem, som beskrives efterf. N. 20. 4) Skimmer-Spathet, hvorom meldes 2 P. 484 S. i Anledning af Sistaae Jernverks Beskrivelse, bliver efter mine tanker Spathum arenaceum Cinereum, Waller. Mineralog. Spec. 58. Af dette Spath, som er graat hornfarvet og glænsende, sees store Dynger ved Gruben, uden Blanding af nogen anden Steen-Art, hvoraaf sees, at naar Jern-Erken undtages, bestaaer det hele Bierg deraf.

5) Uden paa Sandsteenen sees her ofte siddende et Slags soegrønt og meget haardt Spath, som deeler sig i temmelige cubiske Stykker, og kan deraf henregnes til Würfel-Spathet. Ingen af dem bruser med det Smire, undtagen Kalkspathet No. 3.

12. Spath-Gluss. Foruden en Deel Amethyst-Glusser har jeg en trekantet Art, stabt som et i Toppen asskaaret Prisma. Farven er violet, men saa mørk, at den kun er gennemsiglig i Kanterne, naar den holdes mod Lyset; den asskaarne Toppes Glade er derimod grøn. Da den ikke giver Ild med Staal, som Crystal og Quarzs, og deeler sig i tynde Blade, naar den slaaes i Stykker, bør den uden Tvivl henregnes til Spath-Glusserne, eller rettere til Zeolith-Arterne, allerhøst jeg ingen Steen-Art har fundet, fuldkommen af denne Skabning, undtagen Crystalli Zeolitis distincti, figura prismatica truncata Cronstedi, for hvilken jeg indtil videre vil holde den, endskjont jeg ingen finder hos ham af den Farve. Den erellers, tilligemed et Stykke sprod Svovel-Ries, tagen paa Bunden af en Huule i Opstryen i Nordfjord, nær ved Sondmørs Grænder. Bæggene af samme Huule siges at have en Hoben glimrende Steene, men Indgangen er saa træng, at man kun kan kige derind og række en Haand ind paa Bunden. Adskillige have deraf foresat sig, at minere Hullet større, for at komme derind, men endnu er det ikke seet, saavidt mig er vitterligt, helst da Indgangen skal være steil og vanskelig.

13. Stell-Stene. Saaledes kalder man et Slags Sand-Steen, som taaler sterk Ild, og deraf kan bruges til Mas-Ovne, hvori Metaller smeltes. Saadan Steen-Art findes i Mængde paa Gaarden Sæternes en halv Mil op i Vandels-Dalen, og lader sig saa meget lettere bryde, som den forud ved Sprekker er afdeelt.

deelt i maadelige Stykker, som uden Vanskælighed kan files fra hinanden. Denne Steen-Art har man berient sig af ved Osens Mass-Ovns Oprettelse i Romsdalen, og er der besunderen at taale den stærkeste Ild. Den kunde og uden Trivl let hugges til Fliser og Ovadersteene.

14. Sielfraat-Steen #: den Sandsteen-Art, som raadner eller smulner af sig selv. At af denne Steen-Art skulde kunne virkes Salpeter til nogen Fordeel, ester 51 S., er vel at troble paa; og naar jeg noiere esterseer Hr. Brømmels Ord, lober det fun ud paa en Gisning. Af Walleri Mineralog. §. 84. sees dog, at den indeholder to Slags Salt, af hvilke det ene ester hans Mening er Salpeter, og man maatte deraf slutte, at Smul og Sand af denne Steen, hvor den findes i nogen Mengde, saasom i Vandelsv-Dalen (2 Part 490 S.), var bedre at føre paa Agrene, end anden Sand, for Saltets Skyld. Ellers beretter Luc. Debes, at paa Færerne findes to Slags Salpetersteene, hvoraf kan beredes Salpeter. See hans Beskriv. over Færerne, tydste Udgave, 100 S.

15. Schiefer-Steen. Af denne findes i Samsfjorden en god Art med indsluttede firkantede Marcasit-Stykker (Pyrites Crystallisatus), som sees 2 P. 125, 126 S. Af selv samme Schiefer-sten-Art har jeg Prover, som skal være tagne ved Gulholmen ikke langt fra Bergen, tet ved det bekendte Sted Vikket. Paa Gaarden Hovde i Sondsfjord, og ligeledes ivert deraf paa hsin Side af Fiorden, findes god Schiefer-Steen, som Bonderne der omkring lægge paa deres Huus-Tage under Torven i Steden for den ellers brugelige Næver eller Birke-Bark. Ved Alarebrot i Sondsfjord har jeg seet hele Stranden bestaaende af en graa Hvedsteen-Art, og i Olsodten i Nordfjord skal det være ligeledes, fra hvilket

sidste Sted især faaes skionne rødgraae Hveed-Steene. Skulde denne Steen-Art paa nogen af disse Steder befndes ret schiefrig, (som den dog altid er i nogen Grad), da veed man, at den til Tagsteen gør samme Gavn, som den egentlige eller sorte Schiefer-Stein. Den Steen-Art paa Førde (2 P. 359 S.), som jeg har henregnet til Beegsteen-Arterne, er egentlig en Fissilis radix lamellis fluctuantibus Waller., men uduelig, da den kun lader sig adskille i tykke bølgagtige Lag eller Stykker, hvilke vel bestaae af mange finere Lag, men som ikke lade sig adskille.

16. Veegsteen. Ved den Beegsteen-Art, som jeg i P. 55 S. har kaldet Talcum particulis subdiaphanis inquinantibus, bor intet andet forstaaes end Speksteenens, som her beskrives No. 8, og ei aleene i sig selv meget let kan tages for Beegsteen, men findes endog undertiden samlet og ligesom fastgroot med den i eet og samme Stykke. Jeg sluttede deraf, at de begge lode sig bruge til Alssteenene i Smedier, hvort jeg siden er bleven bedre overbevist, da Speksteenens ei er no-gen ildfast Materie, som hiin. At Beegsteenens i Ilden skulle bringes i Flod, er sammesteds at ansee som et efter Bondernes Talemaade indrettet urigtigt Udtryk, der ikkun vil sige, at den i Ilden bliver haardere. Den sorte Beegsteen-Art paa Sæt (2 P. 28 S.) besfindes dog ikke ildfast, som anden Beegsteen, men falder til Smul i Ilden, hvilket Wallerius ogsaa tilstaaer om sin Ollaris durus, den jeg sammesteds har anseet den for. Den Steen-Art i Vand-elv-Dalen, som jeg (2 P. 491 S.) har henregnet til Asbest, er vist nok en Beegsteen af det tætteste og fineste Slags, som ellers kaldes Lapis colubrinus, aleene at Farven er noget besynderlig, nemlig guul, som Xæder, dog viser sig den sædvanlige blaau Farve paa den ene Side, som allerede er erindret loc. cit. No. 8.

17. Hornsteen, Corneus. Hertil hører 1) den hornfarvede Steen-Art paa Hank-Øen (2 P. 78 S.), uden paa omgiven med en rødbruun og meget ujevn Skorpe; hvilke Steen-Arter Wallerius adskiller, kaldende den første Hornfelsstein, den anden Salband. 2) Crystalliseret Hornsteen eller Schørl, siddende i en haard Feldspat-Art paa Hundsværholm. See 2 P. 77 S. 3) Strahl-Schørl, som andre henregne til Basalt, og kaldte Strahl-Basalt. Denne har jeg adskillige Stykker af, men særdeles eet fra Norddalen, siddende i Sandsteen, ret som parallel liggende gronne Strimmer, glændsende som Glas og af en halv Fingers Længde. 4) En anden Steen-Art har jeg fra Vandelven, i hvis ene Ende sidder brunnt Qvarts. Den seer ud som grøn Serpentin-Steen, men falder i Bruddet strimlet, næsten som Strahl-Basalten, og bliver rødbruun i Floden; hvilket bestyrker mig i den Tanke, at den er Basaltes martialis Cronstedt.

18. Øværnesteen. Denne falder ikke her, men maa hentes fra Trondhjem, siges og at føres fra Helgeland. Ved Beskrivelsen af disse saa kaldte Tyte-Øværner er ellers 1. P. 53 S. en Feil indloben, da Tyterne (Kirtlerne) i nogle af dem ikke bestaae blot af Qvarts, men af Qvarts, Glimmer og Granat-Steen, ere uidentil af samme graae Farve, som Steenen selv, men indentil gemeenlig rødagtige af Granaten, og for Resten af ubestemt Figur. De røde Tyter ere derimod crystalliseerte Granatsteene, hvilke jeg har fundet spidse til begge Enden, som en dobbelt Conus, med 6 Qvadrater eller flæbne Flader i hver Ende, af hvilke den ene sidder paa ffaas i Spidsen, og gior Conus stumpet. Hvilkens af disse to Slags Øværnesteene er den beste, skal jeg ikke tilvisse kunne sige; men vist er det, at naar Tyterne sidde fast i Steenen og lade sig ikke udslæse,

udslæg, uden at en Deel af Steenen selv eller den bindende Materie folger med, er Kværnen god; men falde de ud og efterlade sig Huller, er Kværnen (Mollesteenen) uduelig; hvilket sidste vel oftest træffer ind med de røde Tyter, da de lade sig udslæg og fuldkom men adskille fra Steenen, hvori de sidde. De, som herfra føre Feedesvarer til Trondhjem og hente Kværnesteene tilbage, vide at tage dette vel i Agt og prøve dem nse, førend de kisbe dem.

19. Sammensatte Steene. Saxa concreta. Hertil kan, foruden Kværnesteenen og mange andre, henregnes 1) en som det synes med Leer sammenblandet Sandsteen, hvori sidde mangfoldige røde Qvarts-Kirtler. Da denne Steen-Art udentil forvitres eller fortærer, og Qvarts-Kirtlerne deels blive fiddende tilbage, deels falde ud og efterlade sig Huller, saa er den altid meget ujevn uden paa. Indentil er den mørkgraau, men udentil, hvor den forvitres, langt lysere, og seer der ud som sammengroet Leer, der lader sig fræbe til Pulver, uagtet Steenen indentil er meget haard. Denne Steen-Art sees her mangesteds i fast Bierg, saasom paa Rødøen i Ørsteen-Sogn; jeg har og ofte tilforn meldt om den, som sees 2 P. 344. 402. 490. S., hvor jeg urigtig har taget den for Saxum micaceum fissile Cinereum Granulis Granatinis qvartzolisquis Linn., som dog 2) er en langt anden Steen-Art, bestaaende af Qvarts og Glimmer, samt opfyldt med mangfoldige Granatsteene, der kan slaaes ud, ofte af Storrelse som Plommesteene, da Steenen selv eller den bindende Materie er meget skar og schiefraig. Denne Steen-Art sees her mangesteds, men især ved Mork og Rødberg i Bolden Sogn. See og 2 P. 344 S.

20. Sammenlimede Steene. Saxa conglutinata. Brecciae. Til denne Classe hensører jeg 1) den underlige Steen-Art ved Haas-

hem (2 P. 150 S.), hvor et heest Bierg bestaaer af et hvidagtigt sammengroet Leer, der vel er meget haardt, men tillige paa de fleste Steder fuldt af Sprekker, at man med en Haand-Steen kan slae det i mange Stykker. Inden i dette Leer, som i Henseende til sin Fasthed kan ansees som en Jaspis-Art, sidde mangfoldige Koppelsteene, af samme Art som de, der gemeenlig findes ved vore Strandbredde, item store og smaa Stykker Ralk-Spath, af selv samme Slags, som det, der forud er beskrevet No. 11, altsammen ligesom indæltet i Leeret. Densforuden sees paa mange Steder i Bierget en rod martialst Farve; der har trængt sig ind i Leeret og giort det rodt. Hertil vil jeg 2) seie en underlig Steen-Art, som jeg har set paa Gaarden Krathhelden i Nordhordlehn. Biergene see her meget underlige ud, nemlig som Levninger af gamle Steen-Bygninger, hvoriblant man finder Bierg-Stykker, store som Huuse. Steen-Arten selv eller den bindende Materie er meget haard, og lader sig dersor vanskelig undersøge, men midt i samme findes adskillige andre Steen-Arter indsluttede, saasom sorte Hornsteene, en rodagtig Petrosilex, hvilken jeg har slaaet ud i Storreise af en knyttet Mæve, og mange andre. Det ved Beboerens Huuse bestaaer Bierget af en anden Steen-Art, der kan ansees som en rod og grov Jaspis, som dog paa nogle Steder er temmelig los og schiefrig; da jeg har taget Stykker deraf, der kan krabbes og males med som rod Kride, skjont Farven holder sig meere graeagtig. Dette Sted, som jeg kun med et flygtigt Øje har besøet, fortiente uden Evril noiere Undersøgning.

21. Ries. 1) Crystalliseret Ries eller Marcasit, hvilken jeg har fundet deels indsluttet i Schiesersteen, (see forrige No. 15) deels los liggende i temmelig store Stykker paa Sætrevig. 2 P.

457 S. 2) Wasserfies, deels af en leverbrun Farve med glimrende Partikler fra Vandely-Dalen, deels mere mørk, som af en Jern-Farve, fra Skorpøen i Herroe Sogn. Begge holde sig kun lette, og synes ikke at indeholde megen Erz. 3) I Sandsteenens, saavel den som falder i Vandely-Dalen, som i Ullelands Dal i Volden, sidde nogle glimrende Partikler, som en messingsfarvet Glimmer, hvilke Bonderne kalde Raabber-Tyter, endflsint de mere ligne Messing end Raabber, og gaae bort som et Glimmer, naar Steenen bruges som Bryner eller Hvedsteene at sibe Jern paa. En forstandig Bergmand, som jeg kender, har ellers kaldet dem Ries-Oine, og altsaa villet regne dem til Riesen, hvilket jeg og bor troe, endflsint jeg seer, at Henckel i hans Ries-Histor. 308 S. ikke meget vil vide af Ries i Sandsteen, eller anseer det i det mindste som noget rart.

22. Raabber-Erz har jeg Prover af fra Skorpøen i Herroe Sogn, hvor de skal være tagne Østen paa Landet. De ligne Svovel-Ries, med synlige Alarer af hvidt Qvarts, og have paa nogle Steder en rodblaa og gronagtig Glands, omtrent som Farven af Paafugl-Hære, hvoraf jeg slutter, at det er den Erz, som de Tyske kalde Phauen-Schwanz. Den er ellers tung, giver sterkild og Lukt af Svovel, naar den slaaes med Staal. Fra Grimmerliens Raabber-Verk i Sondsfjord har jeg Erz-Stykker omtrent af samme Art, men uden synligt Qvarts, den giver og mindre Ild og Svovel-Lukt.

23. Echiniter. Speciatim Echinitæ fibulares. Deraf har jeg et Par Stykker af usige Flint-Art; den ene graa og guulagtig, af hvilken Art jeg og har fundet Stykker i Stranden, af ubestemt Figur; den anden af sort Flint-Art, uden paa omgiven med en
bruun

brun Skorpe. Begge ere af Skabning og Størrelse som gammel-dags store og toppede Knappe, og have mange indhuulede Puncter i semi dobbelte Rader, hvilke sammes allersoverst i Tuppen; hvoraf tydelig kan mærkes, at de ere intet andet end Flint. Hylsinger af visse smaa Kraakbolds (Echini marini), som Hr. Abildgaard ogsaa viser i sine smukke Underretninger om Stevens Clint i Sjælland, 13 S. De ere dog ikke fundne paa Sondmor, men i Nordfjord, hvor de siges at have sidet fast til et Bierg ved Søen, og at være derfra udbrudte med en Kniv. På deres underste flade Deel sees og Tegn til en afbrudt Stifte, hvorved de kan have sidet fast, endskont samme til-lige er et Kiendemærke af den Aabenning, Kraakbolden har havt paa den Side. I den 1731 paa Lydsk udkomne Fortegnesse over Grev Danneshiolds Naritet Cammer No. 97, finder jeg en Silex major, ex quo binæ Brontiaæ sive Echininitæ propullulant, og af samme Beskaffenhed synes disse at have været.

24. Entrochiter eller forsteenede Kors-Trolde (Stellæ marinae). Disse har jeg fundet i et Par runde Mergel-Klumpe, som ere tagne i en Eto her paa Sondmor, dog uvist hvilken. Da jeg nemlig mærkede hos disse Klumpe, at de havde sem udstaende Hiorner, og i hver af dem et lidet Hull, som gik ind ad, faldt jeg paa at slaae dem i Stykker, og fandt da inden i den mørkegræne Mergel et hvidt og forsteenet Kors-Trolde af sem Greene, hvis Enden strakde sig ud til Peripherien af Steenen, og soraarsagede de forommeldte Hiorner. De korte Ribber, som sidde paa begge Sider af Greenene eller Straalerne, ere omrent 13, og, ligesom Resten, steenhaarde. Kors-Troldet selv synes at have været en Asterias Ophiura.

25. Skydende Fielde. Hvad jeg herom har sagt, i Part 61 S., grunder sig paa de Beretninger, som kan læses 2 P. 398,

319, 413 S. Men, ved at overveie Sagen noiere, har jeg fundet Aarsag at tage den i Evolv, og troer nu, at disse Fieide ickun i dette eene ere adskilte fra andre, at de Steene, som briste ud, blive i visse Huller opfangede, hvor de stande med eet, og give kun en enkelt men meget skarp Lyd, naar de andensteds trilde ned ad Fieldesiderne og give et langsomt Skrald fra sig, som alle kan høre, er Fieldeskred. Det er ellers vist nok, at disse saa kaldte skydende Fieide give et Knald fra sig, som ikke kan adskilles fra et Kanonskud; og hvad Nog, Ild og Svovel-Lugt angaaer, da ere samme ikke usædvanlige ved Fieldeskred.

II. Capitel.

26. Agrostis, Enge-Græs, er egentlig *Agrostis capillaris*, Species plant.

27. Arenaria Serpyllifolia, er en lidet Urt, som vører paa torre og biergagtige Steder, men er bleven forbigaet i Fortegnelsen.

28. Azalea procumbens, en Urt, som vører paa vore feste Fieide, men ligeledes forbigaet.

29. Betula Alnus. Alare. At Alare-Qviste, lagte i Meel, bevare det for Mid, har jeg selv erfaret; giores Erærne, hvori Meel let sorvares, af samme Slags Eræ, har dette ligeledes god Virksning. Deraf giettede jeg, at et Decoct af samme Eræ eller dets Bark maatte være tienligt at toe sig udi for Klaae og Gnæt, som meest skal komme af *Acaris* eller *Midder* (see Norske Selskabs Skrifter 3 D. 431 S.), og har siden fundet samme Meening stadsfestet af Hogstr. Laplands Beskriv. tydskle Udgave, 181 S., hvor man læser, at Lapperne toe deres Born deri for Skab og Gnæt.

Ellers

V. Anmerkninger til Sondinors Beskrivelse. 125

Ellers pleier man og, paa visse Steder her i Landet, at toe sit Haar dermed, for at fordrive Moll eller Mid.

30. *Cucubalus acaulis*, en kort Urt, der vokser som en Mossé paa nsgne Bierge lige ud mod Havet, og har deels rede, deels hvide eller blege Blomster.

31. *Drosera, ros Solis*. At Vædskæn af denne Urt fordrives ved Ringorme, har jeg selv erfaret og befunder rigtigt; men at den skulde bruges til at smore svage Dine med, bliver nok en uriktig Beretning.

32. *Eriophorum vaginatum*, vokser deels paa Fielsene, deels i Folge med *Erioph. Linagrostis s. polystachion*. Denne sidste, som egentlig kaldes Myr-Lop, tienet Livet til god Fode om Foraaret, forend andet Græs oprinder, da de oprykke den af Myrene og æde den tilligemed Rosdoderne.

33. *Pinus, Syrre*. De rare Vexter paa Fyrren (113 S.) sidde ikke horizontaliter men verticaliter ud fra Stammen (saaledes bor Ordene rettes), og befindes gemeenlig at sidde overst i Topsene. Slige usædvanlige Vexter paa Træer pleie gemeenlig forasages af Insecter, som bekjendt er; men deraf har jeg efter noigg. Randsagningen ingen funnet finde.

34. *Poa maritima*. *Oed. Flora Dan. Fasc. 5. Tab. 251.*
Vokser ogsaa her ved Strandbreddene.

35. *Potentilla Anserina*. Dens egentlige Navn blandt vores Bønder er Mure eller Mure-Græs; og det, som fornemmelig gør den bekjendt, er, at dens Rod spises af dem med Behag. Hvor Agerreener ligge nær ved Strandbredden, der vokser denne Urt i Mængde, og samles da om Foraaret, naar Agrerne opplojes, i den Sted at andre Rodder som Ukrud bortkastes.

126 V. Anmærkninger til Sondmers Beskrivelse.

36. *Stellaria biflora*. *Oed. Flor. Dan. Fasc. I. Tab. 12.*
En siden net Urt, som jeg har fra Norddals-Fjeldene.

37. *Tremella longitudinalis adnata*, pendula, altero latere serrato, er, saavidt jeg kan see, en ny Bext. Den findes hængende under Bierg-Hvelvinger, hvor Vand nedrinder, holder i Længde en halv Aale, og er i Begyndelsen flad, samt en god Tomme breed, men forandrer omrent i Midten sin flade Skikkelse til en trind og smal Tarm, som i Spidsen er smalest. Paa den ene Side er den hele Bext indskaaren som en Saug, og tillige ligesom flosset, men paa den anden, som er meere fastgroet til Bierget, ikke. Fasthed overgaaer den andre mig bekendte Tremellæ, da man knapt kan trykke den i Stykker imellem Fingrene. Uden paa er den sort og glat som et Aale-Skind, men inden til brun. Af den nederste Spidse nedrinder en Vand-Straale saa fin, at man ikke bliver den vær, forend man kommer under Bierg-Hvelvingen og bliver usormært vaad deraf. (*)

38. Vette-Nyre (138 S.) er Frugten af den Bext *Mimosa scandens*, som Hr. de Linné selv har gjort mig den Ere at tilmedle mig, endfortsigt jeg ikke finder den i første Udgave af hans *Species plantar.*, som jeg besidder. Han har havt den fra de Norske Strande, og plantet den i sit Orangerie, men begriber ikke, hvorledes en Bext, som findes i begge Indiers Skove, kan kom-

me

(*) Anmærken. Foruden *Gentiana flore purpureo*, *Skiærsode*, *Polygonum Sillium Salomonis*, og flere Uter, som her for Vidkloftigheds Skyld forbages, maa jeg endnu tilføje *Sisymbrium Irio*, siden jeg ikke ved, om den af andre er funden i Norge. Den er en lidet smuk Karse-Urt, som jeg har fundet ved Elvebredder i Fjeld-Dalene, særdeles i Næve-Dalen i Jærgensfjorden.

me over Havet til de Norske Kyster. Saavidt jeg kan see, er det de største af dette Slags, som den berommede Autor meener, hvor imod de mindre, som have en Ring omkring Randen, skal være *Piscidia erythrina*, som sees af D. Tonnings 1768 til Upsal udgivne Disputats, kaldet: *Rariora Norvegiae*. (*)

39. Ved vore Søe-Kyster antresses undertiden en anden udenlandst Dept, 5 Sommer lang, og i tykkeste Ende 2½ Sommer tyk, ellers af Skabning som en astang Pære. Dens Skall, som i Haardhed, Tykkelse og Farve ligner Vallnød, er uidentil glat med en halv Snees Hørner paa langs, som dog ere saa lidet fiendelige, at den hele Dept kan ansees som trind. Indentil er den huul og mestendeels tom, naar en Deel Kierner undtages, af hvilke de feste hænge fast til Skallens Sider. Disse Kierner see ud som smaae Mandler, have uden om sig et loddent og fast Skind, der er omgivet med en ophojet Rand eller Ring, og indslutter den egentlige Kierne, der er bruuun, glat og meget haard. Meere behöver jeg ikke at melde om denne Dept, da den allerede findes beskrevet i Norske Selsk. Skrift. 3 D. 25 S. af dette Selskabs berommelige Stifter, Biskop Gunnerus, som viser, at den er *Cucurbita lagena-ria Wormii*, *Turnefortii*, *Linnæi* etc.

40. Coral. Her mærkes, at *Madrepora* β (144 S.) er *Madrep. percusa*, γ derimod *Madr. oculata*, saasom den første har Huller, hvor Greenene samles; men ei den anden; den første er glat, men

(*) Herpaa har man dog og Aarsag at twøle, naar man ligner vore Ormesteene med den Beskrivelse paa Frugten af *Piscidia erythrina*, som læses i Jacquin's Select. Stirp. Americ. Hist. p. 210, hvor Semina *Piscid. erythr.* kaldes oblongo-reniformia; hvilket ikke gælder om vore saa kaldte Ormesteene.

men den anden fænstribet uden paa. Madrepore a bliver neppe andet end en Art: Forandring af β, og er kun mere grov, mørk og brækkelig, fordi den har siddet i Mudder og Leer paa Havbunden. Søe-Kullet eller Bierg-Ruren (161 S.) hører og til denne Classe, da den er *Apora polymorpha Gunneri*. Acta Norv. IV. Tab. 15. Fig. 1-3.

III. Capitel.

41. Jerf, er ikke her saa usædvanlig, da den nylig er set et Par Gange endog midt i Landet, temmelig nær ved Havkanten. Dens sorte Farve midt ester Ryggen har en Kion Glands, og kaldes dorför Speilen.

42. Slaggermuus. Den, som her sees almindelig, har dobbelte Øren, eller smaa Øren inden for de store. Den øverste Kæbe er fiendelig længere end Under-Kæben. Den første har allersorrest 4 hvasse og adskilte Tænder, derefter 2 Side-Tænder, og tilsidst tre spidsige Kind-Tænder. Under-Kæben har foran 4 tæ sammen siddende og i Enden stumpede Tænder, siden 2 à 3 Side-Tænder, og tilsidst 3 Kind-Tænder, som paa hin. De Luus, jeg har fundet paa den, kom ikke ganske overeens med Frisches Fledermaus-Laus, Insect. 7 Th. 7 Tab.; thi Legetuet var afslægt, med en brun Tegning eller Streg, som omringede saavel Over, som Under-Livet, og adskilte begge. En bryun Plæt sad midt imellem dem. Foran havde den to Hole-Fodder med et imellem begge siddende Sue-Nor. Fire Fodder sadde hen til Fordeelen og lige saa mange hen til Bagdeelen. De forreste vare de længste, og alle havde i Enden en langagtig Ungula, bredere i Enden end oven til. Den løb hastig, men ei i en Cirkel, som Frisch skriver.

43. Rosmar. Dette Havyr saaes 1762 ved Pinsedags Dider liggende temmelig høit paa Land ved Herrse. Da den blev stadt, drog den til Soes, og var allerede kommen en Fierding Vej bort, saa at de, som forfulgte den, ei tenkde at see den mere; men uformodentlig bleve de vaer, at den kom lige imod dem, saa de maatte skynde sig at roe til Lands, det beste de kunde. Da den nu fra Landet havde faaet det andet Skud, døde den. Den skal have været 7 Alne lang, 3 Favne tyk; Spekket paa det høieste en Haand breedt, hvoraf syldtes $\frac{1}{2}$ Tonde. En af dens Tænder, som jeg har, er, skiont usorsigtig udhugget, en halv Alen lang, og i bres Deste Ende gode to Tommer tyk.

44. Vond. Saaledes falder man her ei aleene Maulvæpen, men og den ellers saa kaldte Enge-Muus, Mus terrestris; endelig tillægges og dette Navn et Slags store Muus eller Røtter, som falde paa Øerne nær Havet, og ere af følgende Beskaffenhed: Skindet, som jeg har, holder $8\frac{1}{2}$ Tommer i Længde, foruden Rumpen, der er kun lidet over 3 Tommer lang. Ørene ere saa sorte, at de skules af Haarene paa Hovedet. Alle Gødderne have sem Fin gre, af hvilke den ind ad vendte og ste er mindst, og paa de forreste Gødder mindst kiendelig. Den kan dersor tillægges palmae sub pentadactylæ. Farven er paa forreste Tænder brandguul, paa Kropspen muisgraa, dog saa, at de fleste Haar ere bruune i det øverste, men paa Bugen lysgraae og noget rustfarvede. Haarene paa Haslen bare saa og sorte, og Halen selv meget tynd. Heraf kan jeg ei andet slutte, end at den er en Art-Forandring af Mus terrestris, som dog neppe falder halv saa stor. Maaskee den og kan være Mus Amphibius Linn., allerhelst Autor selv staer i Tivol, om den fra Mus terrestr. skulle være adfist. I det mindste er det vist, at den

130 V. Anmærkninger til Sondmers Beskrivelse.

er et fuldkomment Amphibium. Hvad Ped. Clausen i hans Norg. Beskriv. 26 Cap. beretter om Vand-Rotter i Nordlandene, synes vel utroeligt, men stadfæstes dog her af Fiskere, som skal have set dem i utallig Mængde svømmende paa Havet saaledes, som Autor derom melder; og, saavidt jeg kan slutte, er det just disse, som mænes. Hvad Skade dette Utoi kan foraarsage, saaes for nogle Aar siden et mere værdigt Exempel paa, da den De Orneoe i Harams Sogn blev hiemsøgt og saa opfyldt deraf, at ei aleene Ager og Eng blev oprodet og Kornsæden opædt, men endog Skorsteene i Husene undergravede og omkastede. Da omkring samme De ligge mangfoldige Holme, hvor dette Utoi idelig skal opholde sig, meener man, at de have svømmet over deraf hen til Den. Disse Creature maae ellers vel skilles fra de egentlige Rotter, som sjeldent findes paa Øerne, og paa en Deel af dem ikke engang kan leve; hvilken Forskiel P. Clausen ogsaa paa foransorte Sted vel nok har anmærket.

45. Rotter. I det jeg taler om dette Utoi, maa jeg erindre, at jeg har set store og brune Rotter, som, saavidt jeg kunde mærke, ikke vare adskilte fra de sædvanlige, undtagen deri, at de havde caudam basi incrassatam, eller at Halen nærmest Kroppen udvidede sig fiendelig og blev klumpagtig. Om nu disse ere de egentlige Land-Rotter, eller de saa kaldte Soe-Rotter, der gaae efter Ankertougene i Soen fra og til Skibene, samt om disse to ere virkelig adskilte Arter, alt dette maa jeg henstille til nærmere Undersøgning; men vist er det, at de Rotter, som ere brune af Farve, saadan som denne var, holdes for Soe-Rotter.

46. Fiske-Bisørn. Her anmerkes, at den 1ste er af Storrelse som det nederste Leed af en Finger, har 2de lange og ligesaa mange korte Folhorne, sinnae sorte Nine, blod og opshots Bug, og en langagtig oval Stierr, som paa begge Sider er forsynet med to afslange Blade. Den kan altsaa kaldes *Oniscus cauda ovali*, foliolis utrinque binis lateralibus, og sees i Kaabberstik paa hossiede Tabelle Fig. I. Den 2den, som i naturlig Storrelse tilforn er asteget, kunde i den Sted kaldes: *Oniscus cauda conico-truncata*, foliolis utrinque binis lateralibus. Denne kaldes ellers af vore Fiskere Spaamand, fordi den skal spaar riig Fiskefangst, naar den med Fiskene trækkes ind i Baaden; men tvertimod, naar den løber bort eller falder uden for.

47. Halderen eller Spruten er egentlig *Sepia media*. Den har en Pose omkring Kroppen, og paa begge Sider af samme et Øre eller Lep, saaledes som den sees asteget i Norg. Naturl. Hist. *Sepia officinalis* har jeg just ikke seet; men dens Rygbeen (*Ossa Sepiae*) falder her ofte ved Strandene, besynderlig naar Hvalene, i hvis Skind de sidde, soerme om i Mængde.

48. Kors-Trolde. Af de ansorte arter er den 1ste og almindeligste *Asterias rubra*; den 2den kan sees asteget i Norg. Nat. Histor., og endnu tydeligere i Norske Selsk. Skrift. 4 D. 14 Tab. 1-2 Fig.; den 3de stiller Jonstons Tegning temmelig tydelig for; den 4de er *Asterias ophiura*; den 5te bliver nok en ny Art, som jeg vil kalde *Asterias radiata*, radiis quinque, stella orbicularata, aculeata, nigra. Den adskiller sig fra næst foregaaende fornemmelig i Henseende til sin sorte Farve og de blode Aculei; den har, naar hun fun kan tillægges *Squamæ aculeiformes*. Hertil kan

foies, for det 6te: *Asterias radiata*, radiis duodecim lanceolatis, supernè reticulatis, aculeis pinnicilliformibus. Den er af Storrelse omtrent som *Aster. rubra*, har en neddannet Tegning oven paa, som best sees, naar den er tor, og mange Øvaste sagavel oven paa, som paa Siderne, af hvilke de forste ere adspredte, de andre tet sammen siddende. Den bliver nok en ny Art, ligesom den forrige.

49. Rukkelur (*Cochleæ*), som og kaldes Fjør-Runger, fordi de ligge i Fjoren & Stranden. Af disse er No. 2. α *Buccinum undatum*, γ har saaet sit rigtige Synonymon; men hvad Purpurfarven angaaer, da er den besvunden at sidde i Uterus, som ved en anden Leilighed udforlig skal vises. Af de 2de No. 4 anførte *Trochi* er α *Trochus Zizyphinus*, som sagt er, men β *Trochus cinereus*, og adstiller sig fra forrige fornemmelig derudi, at den paa undre Side er perforatus. Da de begge saae en Sølv-Farve, naar den yderste Skorpe gaaer af, saa kaldes de begge (dog høst den sidste, som den almindeligste) Sølv-Runger.

50. Skæl. Dorske-Skællen No. 3. er *Mytilus barbatus*, og altsaa fun i Storrelse adskilt fra næst foregaaende. Den har en meget stor Byssus, hvorved den fæster sig til Steene i Strandsanden, saa man kan opspade store Klumpe af Steene og Skæl tilsammen. Bekke-Skællen No. 7. holdes for den beste Madding til smaae Fiske. Rund- eller Roe-Skællen No. 9. er *Venus Chione*. Den findes fun i tomme Skaller ved Havbredden; ellers sees og undertiden hele Leer-Bakker opfyldt deraf. See om Kues Skæl-Bakken 2 P. 141 S.

51. Skrædder er her det sædvanlige Navn paa det Insect *Forsicula*, som blandt andre findes beskrevet i Norske Selskabs Skrift. 3 D. 405 S.

52. Skurke-Trols. Saaledes kalder man her det Insect, som i Kjøb. Selskabs Skrift. 9de D. No. 2. findes beskrevet og aftegnet. Den har nok fremfor mange andre saaet et eget Navn, fordi den sees at løbe omkring i Fisker-Vaadene, naar Beiret er varmt om Sommeren.

53. Sø-Migen har jeg siden seet et Par Gange, dog ikke levende, men død. Jeg har derved besludt dens Beskrivelse rigtig, og har kun dette at tillægge, at dens Vorter eller Knuder sidde inden for dens yderste Huid, ere i Henseende til Materie bruskagtige, og i Toppen eller Spidsen dannede som en Trille. Inden til har den først i den ene Ende et bruskagtigt Been, som en Hesteskoe, og deri en Alabning, som synes at være Munden; dernæst mange stærke Baand paa langs, der sidde fast til Skindet, og synes at være de Musklør, hvormed den krymper sig tilsammen og udvider sig igien. Mig er og tilbragt en anden, under Navn af Botne-Alat, fordi den ligger paa Havbunden, og ødes af andre Fiske. Den var af en langt anden Art, som i Henseende til Skabning mest lignede *Hydra Bohadschii de anim. marinis*, Cap. IV, men kun halv saa lang. Den havde lige saadane Musklør inden til, og Knuder uden paa, som hün, men intet krumt bruskagtigt Been, saavigt jeg nu erindrer. Da de begge var døde, kan jeg ingen Underretning give om deres Tentacula, som kun sees medens de ere levende.

54. Sø-Spindel. Ved de tvende Insector, som under dette Navn ere ansorte, har jeg endnu denne Anmærkning at giøre, at deres vedhængende ledede Strænge uden Oviol ere *Oviductus*.

Dette kan 1) bevises deraf, at de ved den første iagttagne gronne Kloder ere sammensatte ligesom af Druer eller Bær, og ere vist nok dens Eg. 2) At de Falshorne, jeg har tillagt den anden, nemlig Phalangium littorale, sidde under Halsen og alt for nedrig, for at kunne tiene til dette Brug. Maar man desuden seer, at de bestaae af runde Kloder som Eg, og at dens tvende Ovaria (Egges stokke), som bedække Bugen som to flade Rager, bestaae af lige saa danne smaae Eg, saa kan man ikke twive paa, at de ere af samme Natur og altsaa at ansee som Oviductus; ikke at tale om, at de, som ingen Eggekager have, savne ogsaa hiline, hvilket tydelig viser, at de ei kan være Falshorne. Der mærkes ellers ganske lidet Liv og Bevægelse hos begge disse Insectorer, i hvilken og flere Henseende de nok fortiene at gisres til et eget Genus, som man enten med Hr. Prof. Brynniche kunde kælde Pycnogonum, eller maaskee Scelleton, da de begge meget ligner et Beenrad. Da den første (Phalang. marinum) er blevet noget defigureret paa Hovedet, har jeg her villet meddele en rigtigere Tegning, som sees paa Tabellen Fig. 3. NB. Paa samme Tabelle Fig. 2. forestilles ogsaa Marfluen, Pulex cancriformis corpore latiore (rettere capito obtuso) i en mere krum og naturlig Stilling, end i forige Tegning, hvor den vises udstrakt.

IV. Capitel.

55. Åkerloe (Charadrius pluvialis) har jeg besundet saadan: Storrelsen som en Due. Nebbet en Tommel langt, og sort, Krops pens Farve over til sort eller mørk med guule Pletter omkring Ficrene; Halsens forreste Deel ligeledes, men lidt lysere; Bugen hvid, Siderne hvide og graaplettede; Slagfæren sorte med lyse Spidser.

ser. De første sex Penner ere alle omtrent i Midten hvide. De nes-
derste Dækkesære sorte ned hvide Spidser; Stiertsærene 12, alle
mørke med guule og lyse Øverstriber.
 dog 56. Alke. Endsligst nogle Alker have et langt smallere Neb,
end den saa kaldte Klub-Alke (Alca Torda), og paa samme ikun een
Ture, hvorför den og af Hr. Brynniche i hans Ornith. Bor. an-
søres som et eget Species; saa er det dog ikke den, jeg har meent
med min spidsnebbede Alke, der langt mere signer Komvien,
ja maatte anses for en virkelig Komvie, hvis ikke dennes heel sorte
Hals giorde Forstielien; hvorimod hun i Farve meere kommer over-
eens med Klub-Alken, naar dette undtages, at den sorte Farve
bag paa Halsen og Ryggen gaaer længer frem paa Siderne, og for-
eener sig for paa Halsen. Turen (Sutura) paa Hovedets Sider er,
saavidt jeg ejindrer, altid sort, men paa et Par Exemplarer har jeg
seet en hvid Stribe gaaende fra samme omkning. Dinebrynnene,
hvor den giorde en hvid Ring. Fodderne ere gemeenlig sorte, men
undertiden for paa (ei bag paa) guule eller halvguule. Stiertsæ-
rene ere heel sorte, uden hvide Spidser, hvoraf sees, at den mest
signer Ælsternes Alge, siont sammes Neb, saaledes som den
sees asteget i Danse Atlas, D. Tab. 26, ikke alts for vel stemmer
overeens med denne, hvis Neb og Hoved jeg dersor i naturlig Stor-
relse har villet forestille Fig. 4 paa hosfoede Tabelle. Til Slutning
maa jeg sige, at denne Fugl gemeenlig kaldes slethen Alke, og er
her langt almindeligere at see, end den egentlige Alke eller Klub-Alke.

57. And. Til de ansætte Arter kan sies: 1) Bruunnak-
ken (Anas Penelops), som og kaldes Brunhamro. Den er af
middelmaadig Størrelse; Nebbet blyfarvet, men paa Spidsen og
Underkæben sort. Æssen har en lang hvidagtig Plet; Resten af
Hove

Hovedet med største Deel af Hassen rodbruun med grønne Puncter; Halsens bageste Deel tilligemed Ryggen sort og hvidstribet; Hassen for paa og Brystets Sider rodagtige, men Brystet og Bugen hvide. Af Slagfærene ere 13 graeagtige, 6 grønne og sorte, een hvid paa Yderkanten, derefter 3 sorte paa Yderkanten med en hvid Stribé alleryderst i Kanten. De øverste Dækkesære graae, de efterfølgende hvide, som giore en hvid stribet Plet, og Sluttes med en sort Stribé. Stierten spids, under og paa Siderne sort; Fodderne graae. 2) Anas clangula, mas, (Svin And, Blanke Kniv. Danske Atl.) er af middelmaadig Størrelse, har sort Neb, et stort mørkgrønt Hoved, og ved hver Mundvige en hvid Plet. Hassen nederste Deel, tilligemed Brystet, Bugen og Siderne, hvide, Ryggen og Stierten (over og under) sorte. Vingerne have først 10 sorte Slagfære, 3 sorte med hvide Spidser, 7 ganske hvide, og endelig 3 sorte. De middelste hvide Dækkesære gidre en hvid Plet, der sammenføjes med de hvide Slagfære af anden Orden. Fodderne røde med sort Svemmehud. 3) Anas Marila foemina an? (Polst Edelman. Danske Atl.) kan regnes blandt de største. Nebbet sort, Ringen om Diesteenen rød, Hovedet tykt, sort, og paa Siderne glænsende af Gront, men nærmere Nebbet brunagtigt. Hassen brun, fornemmelig for paa, hvor Færene tillige have hvide Kanter; Ryggen sort og besprengt med hvide Puncter, som og strække sig ned paa Vingernes forreste Dækkesære. Det nederste af Ryggen, tilligemed de 14 smaae og ligesom ivert afslippede Stiertfære, sort. Brystet næsten af samme Farbe, som Hassen forreste Deel, men mere graeagtigt og med hvidere Spidser paa Færene. Bugen hvid, Siderne brunne, Vingerne sorte, de forreste Dækkesære meget fint hvidspettede. De 10 forreste Slagfære sorte med lyse Kanter,

Ranter, de 10 østergående hvide med sorte Spidser, hvorpaa følge nogle ganske sorte igjen. Vingernes underste Dækkefjære hvide, Fodderne sorte.

58. Berg-Ugle (*Strix Bubo*), er næsten af Størrelse som en Ørn, med tykt og rundt Hoved, krumt og sort Neb, store og ild-
rode Øyne, og lange opreiste Fjære ved Ørene. Panden sort, Hals
og Bryst lys rødbruune, med en langagtig sort Plet nederst i hver
Fjær. Bugen og Laarene have fine og uldagtige Fjære, der ere lyss-
bruune med fine og mørke Overlinier. Ryggen have omrent
samme Farve, men tillige mange mørke og lyse Punkter. Slag-
fjærene have mange sortbruune og lyse Overlinier, og paa nederste
Del mange Punkter. Fodderne laadne og bruune med fine Over-
linier, Stertierteerne have mørke og bruune Overlinier, undtagen
de to mellemste, der aleene ere besprengte med Punkter.

59. Blis-Høne (*Fulica atra*). Hannen har et hvidt Neb med
en brusfagtig og hvid Fortsættelse i Panden; ellers ligner det mest
Honens (*Gallinæ*) Neb. Fodderne have 4 Tæer, af hvilke de 3 forre-
ste omgives paa begge Sider med en i Unger indskaaren Hinde.
Sterten er fort. Farven er overalt sort, Brystet og Bugen und-
tagen, som ere mørkgraae. Slagfjærene af anden Orden have lyse
Spidser, Vingernes forreste Kant er og hvid, Fodderne grønagtige.

60. Blod-Fugl, Rødstertiert, er, saavidt jeg veed, det rette
Navn paa den lille Fugl *Motacilla Phoenicurus*, hvilken jeg har
befundet saadan: Det smalle Neb er sort, Panden hvid, Hovedet,
Halsen og Ryggen graa, Struben og under Øjnene sort, Vingerne
bruunagtige, Brystet brandguul, Bugen hvid, Sterten brand-
guul, undtagen de to mellemste Fjære, der ere af Farve som Vingers-
ne. Fodderne ere sorte. Hertil kan 2) føjes *Motacilla rubecula*,

som nogle kalde Rothbart. Den er en lidet net fugl med smale og jerntykt Neb, i Almindelighed mørkfaryet og gronagtig paa Ryg og Binger; men omkring Nebbet, paa Struben og Brystet rødgul, paa Bugen hvid.

61. Bogfinke (*Fringilla cælebs*), har et temmelig plumpet og blyfarvet Neb, Hovedet oven til ligeledes blyfarvet, men under Dinene, paa Struben, og for paa Brystet er Farven bruunrød; Bugen ligeledes, men lysere; Ryggens forreste Deel rødbruun, men den bageste deels grøn, deels staalgraa; Bingerne sorte med to hvide Overlinier, foraarsagede af Dækfærernes hvide Spidser. Slagfærerne ere alle sorte, den 4de til 7de have alle en hvid Plet, som gør en lidet skraa Linie; de have og alle deels hvide, deels lysgrønne Kanter. Et Par af Stiertens middelste Ficere ere grønne, de andre sorte, af hvilke de 2 yderste paa begge Siderne af Stierten have en stor hvid Plet. 2) *Fringilla, Montifringilla*. (Øvæker, Bogfinkens Hoer-Unge. Danske Atl.) Nebbet plumpet, af Farve guult, men Spidsen sort; Hovedet sort med bruune Kanter om Ficere, Halsen ligeledes, men lysere; Ryggen mere sort og bruun-spraglet; Halsen forpaa rødbruun, Bugen hvid, imellem Ryggen og Stierten hvid og sort; Bingefærerne sorte med guulagtige Kanter, som paa de bageste begynder først midt paa ned ad; sammes Dækfærere hvide, og bruune i Spidsen, som gør en bruun Overlinie; Bingernes underste Side fortil sovelguul. Stiertfærerne sorte, men de yderste lidt hvide i yderste Kant. Fodderne lyse, og Bag-Taaen kortere end den middelste af For-Tærne.

62. Dompap (*Loxia Pyrrhula*), har et Neb, der ved Norden er lige saa tykt som det er langt. Hovedet sort med en blaa Glands, Ryggen grøn, imellem Ryg og Stieri hvid; Stierten selv sort med

en blaa Skiver; Vingernes øverste Dækkescire graae som Ryggen, de estersolgende graaeagtig mørke med hvide Tippe; Slagfærenes blaaeagtig mørke, af hvilke den anden, tredie, fjerde, femte ere i Yderkanten udgravede og lyse. Neden for DINENE, under Hagen, for paa Bryset, Halsen og Bugen, er Farven blodrod. Hunnen har en mindre blodrod Farve. 2) *Loxia chloris*, (Svenske. Danske Atlas,) er af samme Anseende, men ei saa tyk. Nebbet sort, dog Underkæben hvid. Farven paa Hoved, Hals og Ryg mørk graa og guulagtig; Ryggens bageste Deel og Stiertens Dækkescire guulgronne; Bugen fortil guul, bagtil hvid; Slagfærenes af første Orden sorte med guule Bræmmer og hvide Spidser; Vingernes forreste Kant guul, Stiertfærenes sorte med hvide Bræmmer, som bagtil blive guule.

63. *Serfugl* (*Upupa Epops*), er en middelmaadig stor Fugl af usædvanlig Skabning. Nebbet er en halv Finger langt, smalt, spidst, og noget bueagtigt. Paa Hovedet sidde lange Ficere, som den kan reise høit i Beiret. Kroppen er smal, Sterten lang, samt bagtil bredest og tver. Fodderne have temmelig lange Laar, men korte Been med fire Tær. Farven paa Neb og Fodder sort, paa Kroppen lysbruun, paa Toppen ligeledes, hvis Ficere har sorte Spidser. Ryggen hvidagtig med sorte Everlinier. Stiertens Dækkescire hvide, Sterten selv sort med et sneehvidt og frumt Everbaand, som gaaer over alle ni Ficere. De forste og kortestie Slagfærene sorte med en hvid Plet, de estersolgende sex længere, sorte med et hvidt Everbaand henved Spidsen, den syvende til niende sorte med et halvt Everbaand eller hvid Plet paa den overste halve Side, de syv estersolgende sorte med fire hvide Everbaand, som dog

140 V. Anmerkninger til Sondmors Beskrivelse.

paa ti til tolv ikkun strække sig over den øverste halve Side. Bugen er hvidagtig.

64. Høg. 1) Falco Tinnunculus, (Kirke-Falk. Danske Atl.) er omrent af Storrelse som en Due; Nebbets Spidse blaa, men den øvrige Deel tilligemed Næshuden (Cera) guul; Hovedet graat, Struben hvidagtig, Kroppen oven til rod eller rødbruun med sorte og vidi adspredte Pletter, neden under lysere med langagtige sorte Strimer paa Brystet, men runde Pletter paa Bugen; Slagfærenes alle sorte, og deres øverste halve Side overskaaren med hvide Pletter; Slagfærenes af anden Orden have alle hvide Spidser; Stiertfærenes graae med et sort Overbaand til Slutning; de have og alle hvide Spidser, undtagen de to mellemste; Fodderne guule. 2) Falco Palumbarius, (Due-Falk. Danske Atl.) er omrent af Storrelse som en Hane; Nebbet med dets Næshund (Cera) sort, Hoved og Hals rustfarvede, med en breed sort Streng langs ad hver Fær, Ryggen og Vingerne mørkbruune, dog saa, at hver Fær er lidt rustfarvet i Kanten; de fleste have og hvide Pletter oven til, som dog komme lidet tilsyne; alle Slagfærenes have mørke Overstriber, men paa den øverste halve Side lysere; de have og alle hvide Spidser. Stierten har mørke og lysere Overstriber syv gange vedviiis, og tilsidst hvide Spidser. Dens underste Dakkefærene ere hvide; Bryst og Bug hvide med en siden Rustfarve og sorte Pletter, som paa Brystet gaae paa langs, men paa Bugen baade paa langs og tvært; Laarene rustfarvede og sortplettede paa langs; Fodderne guule, og den yderste Kloer oven til ved en siden Hinde foreenet med den mellemste. 3) Spurv-Høg (Falco-Nisus), af Storrelse som en Due, dog saa, at Stierten gjor den noget længere. Nebbet med Næshuden er blaaat; Kroppen oven til graablaa, dog saa, at Mak-

ken er mestendeels hvid, og Vingernes øverste Dækkesfære for storsie Deelen hvide med graae Everlinier og guule Pletter i det Graae, som er kiendeligst paa Halsens Sider; Kroppens Sider under Vingerne have fine og rødbruune Ficere; Vingernes Farve som Ryggens, aleene den halve Deel eller meere af Slagfærenes ere paa den øverste halve Side hvide med morke Everlinier, paa nederste Kant ere Everlinerne mørkere; Stiertens underste Dækkesfære hvide; de tolv Styrefærene ere oventil mørke med fem sorte Everlinier, og i yderste Spidse lidt hvide; Laarene hvide med graae Everlinier, Fodderne guule, og Tærne ligesom paa næst foregaaende.

65. Rat-Ugle. Hertil hører Strix Ulula, der er af Storrelse som en Krage, og af en graaeagtig mørk samt hvidspetet Farve; Nebbets øverste Deel guulagtig, men den underste sort. Paa Æssen har den mangfoldige hvide Pletter, neden for Vinene en hvid Plet, henved Nakken omgivet med en sort Stribe, som en Halvmaan. Hele Kroppen er oventil besprengt med hvide og mestendeels firkantede Pletter, som ere meest kiendelige paa begge Sider nærmest Vingerne; De tolv Styrefærene ere alle mørkgraae med hvide belgagtige Everlinier, som ere lysere, større og flere paa Færenes op- end nedvendende Kant, og hvoraf jevnligst kan regnes ti, naar den bageste hvide Spidse regnes med; Vingerne for storsie Deelen mørk graae med en og anden hvid Spette, af hvilke de fleste sidde paa Slagfærenes opvendende skulte Kant, og komme derfor lidet tilsyne; under Vingerne er den meget hvidpletteret, og paa Bugen fuld af graae Everlinier, som sidde i lige Distance og altid fem til sex paa hver af Færenes. Fodderne ere laadne og hvide med graae Everlinier. Strix Aluco, som ogsaa sees her, forbigaaes, da den falder noget vidtloftig at beskrive.

66. Riss-Meise. Den 1ste (Parus major) er sort paa Hovedet, hvid under Øinene, paa den øverste Deel af Kroppen graa, paa den underste guul med en sort Strime langs ad Brystet og Bugen; Sterten sort og blaaeagtig med en hvid Bræmme paa de to yderste Ficere. Den 2den (Parus cæruleus) har sortblaat Hoved med en hvid Plet under Øinene. Kropbens øverste Deel guulagtig gron, dog bagtil mere graa, paa underste Side guul. De nederste blaae Dækfæders hvide Spidser giore en hvid Overlinie over Vingerne. Slagfædrene blaaeagtig sorte, de første med hvide, de middelsste med lyseblaae, men de bageste med guulagtige Bræmmer. Styrfædrene have ligeledes deels lyseblaae, deels hvide Bræmmer. Den 3die (Parus palustris) har sort Neb med en hvid Streng paa Siderne. Hovedets Isse og Nakken sorte, neden for Øinene hvid, Halsen mestendeels hvid, men Struben sort, Ryggen grønagtig graa, Bugen lysegraa, Vingerne graae uden hvide Overlinier, og Stiertfædrene af samme Farve, med hvide Bræmmer paa de to yderste Ficere. Heraf sees, at den 4de, som jeg vil falde Parus incognitus, er meget adskilt fra alle disse, og altsaa efter min Formodning en ny Art.

67. Øværne-Kald. (Motacilla pectore albo, corpore nigro, second. Faun. Svec. edit. 2. Sturnus cinctus). Er en lidet fugl, af Skabning som en Stær. Nebbet sort, Hoved og Hals bagtil brunsort, Det øvrige af Kroppen fullsort med lyse Kanter omkring Ficere. Struben tilligentmed Brystet hvid. De tre første Slagfædre, alle Slagfædrene af anden Orden, item de tolv Styre- eller Stiertfædre, ere alle ligesom afflippede i Enden.

68. Sand-Rønne (Charadrius hiaticula) er en ganske lis- den Strandsneppe med sort og butter Neb, hvis øverste halve Deel er

er rødgulst, men Spidsen sort; Hovedet mørkgraat med en hvid Stribe over Panden, som strækker sig til begge Øjnene; over og under samme Stribe er Farven meere sort end paa Jæsen; Strusbens hvide Farve strækker sig omkring Halsen som en hvid Ring; Halsens nederste Deel sort, Bugen hvid, Kroppen oven til graa, de store Slagfjære sorte graae med en langagtig hvid Strime i Midten, dog undtages de fire første, paa hvilke Pennernes middelste Deel er aleene hvid; de smaage Slagfjære lyse i Spidserne, og de nederste Dækkefjære have alle hvide Spidser. Af de tolv Styrefjære er den yderste paa hver Side hvid, med en mørk Plet, de efterfølgende fire mørke med hvide Spidser, og de to mellemste mørke heel igennem. Laarene ere halv nogene, og Tærne tre med en Mellemhud, som foreener deres øverste Ledet. Fodernes Farve er rødagtig guul.

69. Sisserønnik, som andre kalde Graa-Trist, (om disse Navne ere rigtige, skal jeg ikke sige), har jeg engang besundet saadan: Nebbet guulagtigt hvidt, Overkæbens Spidse længere end Underkæbens. Farven paa øverste Deel af Kroppen mørkgraau, brun og hvidagtig spraglet; under Hagen og for paa Halsen brunagtig og mørksporet, ligesom og paa Kroppens Sider, men Bugen hvid; Slagfjærene mørkgraae med hvide Bræmmer, som ere meest tiendelige paa den femte til niende; de efterfølgende forte Slagfjære meere hvide i Spidsen og paa øverste Kant, men mørke i den nederste, hvor hine ere hvide. De nederste Dækkefjære have hvide Spidser, som giore en hvid Everlinie. De Fjære, som oven til bedække Sterten, ere røde, som af en Cochenell-Farve. Sterten er kloftet og har tolv Styrefjære, alle sorte eller mørke med hvide Bræmmer

paa

paa begge Sider, dog de fire mellemste mindre end de andre. Fodderne ere sorte. (*)

70. Skov-Skade (*Corvus glandarius*), er lidt mindre end en Skade, men af samme Skabning. Nebbets Overkæbe er krum og længere end Underkæben. Fra Underkæben hen til Halsen gaaer en sort Strime, ligesom Knebelsbarter, og ved Mundvigerne sidde fem sorte Haar. Ilsen er hvidagtig og sortspetet, Struben hvidagtig, Kroppen i Almindelighed rød, Ryggen blaafarvet, og Buugen mere lysrød; Vingerne sorte. Af Slagfærene er den første sort, de otte efterfølgende ligeledes, med hvide Bræntmer, de sex efterfølgende paa forreste halve Deel af nederste Kant kridhvide; de forreste Dækkesfære først blaa- og sortstribede paa tvært, siden tærrningviis blaae og sorte, som giver et flisant Anseende; Sterten Klosteret og sort med hvide Dækkesfære. Alle Styrefærene ere kraae i Spidsen. De redagtige Fodder have fire Tær, ligesom Skaden. Denne Fugl har jeg en Tid haft i Buur, og besundret, at den øder Riod, Fisk og Deig, dog helst det første. I det Vand, som blev sat for den, badeede den sig ofte.

71. Stiglitz. (*Fringilla Carduelis*). Den er en ganske sjælden og net Fugl med et hvidt Neb, hvis yderste Spidse er sort. Noden af Nebbet over og under rød, Ilsen sort, Kroppen oven til brunagtig graa, Vingerne mestendeels sorte. Maar den nederste og største Slagfær undtaget, ere alle de andre i Midten og paa nederste halve Side guule, hvorimod den øverste er hvidagtig. I

Spid-

(*) Sisserpænik er *Fringilla Linaria*, men Graa-Trist *Fringilla flavirostris* Linn. Hr. Forsatteren beskriver uden Tvivl den sidste; thi Sisserpænikken er rød paa Hovedet, og Hannen tillige rød paa Brystet samt oven paa Stuven (*Curopygium*). See Anmærkningerne til Hr. Prof. Leems Lapponia, Side 292 & 256 seqr. No. 144 & 107.

Spidsen af dem sidder en siden hvid Plet. Stiertfærenes sorte med hvide Spidser, undtagen de to yderste, der have en hvid Plet i Midten.

72. Trane (Ardea Grus) antref ses her undertiden paa Øerne nær Havet, hvor den oppiller Kornet efterat det er nedsaet i Algreene. Den seer ud som en Heire. Nebbet ligner Heirens, og er guulagtigt; Fællen sort; Nakken nogen og besat med smaae Vorter; Resten af Kroppen afgraa, undtagen Halsens forreste Deel, som er sort; Slagfærenes bruune, og Stiertfærenes i det Yderste sorte. Fodderne ere og sorte.

V. Capitel.

73. Aat. Denne lille Fisk vil jeg her beskrive noget nsiere: I Længde holder den kun 12 Linier; Munden er buitet ved det, at Underkæben boier sig opad til Overkæben; Dens Land-Rader ere to; Øjnene temmelig store, som og sidde tet tilsammen langt ned paa Næsen. Forste Rygsinne har 7 Straaler, den anden 11; Bryst-sinnen 16 à 17; Bugfinnen 12, eller rettere 6 ved hver af Siderne, med en Hinde imellem uden Straaler; Bagfinnen 12; Sporsinnen er afslang rund; Farven sortprækket med rode Eversireger over Rygsinnerne. Den har og temmelig store Skæl paa Kroppen. Om den er Gobyo Aphyia, eller en ny Art, skal jeg ikke tilvisse kuns ne sige.

74. Berg-Nebbe, som jeg vil kalde Labrus rostratus, er, saavidt jeg kan skionne, en ny Art. Den ligner en Berggylte, og er en god Spand lang, med en temmelig spids Snude som et Neb. Den øverste Kæbe, som er længst, har dobbelte Læber; de forreste

Xænder i begge Kieberne ere længst og tillige indad boede; Østseeen blaa, med en rod og blaa Ring. Geilene ere indstaarne, som en Saug, i Kanterne. Straalerne i Geihinden 5; i Rygfinnen 32, af hvilke de 17 ere hvæsse med lige saa mange blode Straaler eller nedhængende Traade. Bryssinnerne see ud som en Vifte, og have 15 Straaler, alle i Spidsen todeelte, ligesom de bagesse Rygstraaler. Sporen er oval og har 15 Straaler. Sidelinjen gaaer parallel med Ryggen, men bliver henved Sporen ganske lige. Imellem Spor og Rygfinnen sidder en sort Plet, ligesom paa Soe-Kastrudsen (*Labrus rufestis*), foruden to andre; den ene, hvor Rygfinnen endes, og den anden længer frem ad, alle omrent i lige Distance. Paa første Straaler af Rygfinnen sees og Tegn til en fort Plet, men mindre kendetig; og endelig har den for ved hvert Dier en mørk ophojet Kant, som en Halvmaane. Farben er ellers overalt rod. Den opholder sig ved biergagtige Strandbredde, og æder Krage-Skuel (*Mytilus*), hvoraaf jeg har fundet temmelige Stykker uforterede i dens Mave.

75. Negenogen. Den Fisk, som under dette Navn findes ansort, er ikke den ordinaire Neunaugen, men Zav. Lampreten (*Petromyzon marinus*), som lettelig sees af Beskrivelsen. Den sees her at svenne overst i Vandkanten, og at slæae sig i Bugter, i hvilket Fald den lettelig ihieselæaes med en Alare eller hvad man har i Haanden. I Norske Selskabs Skrivers 4de Deel 22 Side brevettes om den, at den bider sig fast i Brygdens Krop, og forlader den ikke förend den er død.

76. Noss (*Gadus luscus*), som i Nordfjord faldes Smelte, fanges meest i den sondre Part af Sondmer, og ligner meest Hysen, fiont den ingen sort Plet har ved Dret. I Længde holder den omrent

trent $1\frac{1}{2}$ Spand. Hovedet er fort, den øverste Kjæbe længst, Traaden paa underste Kjæbe lang og smal, Tænderne fine, og Dinene store med blaa Diesteen og blank Ring. I Geilhindens sidde 7 Straaler, i første Rygsfinne 12, i anden 22, i tredie 20, i Brystfinnen 16, i Bugfinnen 5, af hvilke den første strækker sig uden for de andre som en lang Traad. Første Bagfinne har 27 Straaler, den anden 22, Sporfinnen er tvær i Kanten, og indskaaren som en Saug; Sidelinien krum, Skjellene blanke og rødagtige.

77. Rør og Giedde-Rør (som og kaldes Bleeg-Rør) ere ikke adskilte som Han og Hun, eller som Melk- og Rogn-Fisk. Begge have i Geilhindens 10 Straaler, i første Rygsfinne 12, i Brystfinnen 12, i Bugfinnen 9, i Bagfinnen 10. I Gummen have de to Land-Rader nær ved de andre Tænder, og ligeledes to Land-Rader paa Tungen. Bleeg-Røren, som er mindst, har en bleeg eller blank Farve og kun ganske lidet Rødt paa Bugen. Dens Rogn deleer sig i to meget store Deele, der strække sig fra Struben hele Bugen igennem, og har store guule Korn. Melken i den egentlig saa kaldte Rør indtager et lige saa stort Rum, og ligger, ligesom Rognen, paa begge Sider af Bugen. Leveren er rund, hos Bleeg-Røren mere rødbruun, ellers hos begge ved Struben og Kraasen fasthængende. Miltten er lidet, og henger fast til Mavens nederste Deel. Fra Mavemunden gaaer en lang Tarm uden Krumning lige ned til Anus eller Gadborer. Under Leveren sidder et guult Slum, som er Galdeblieren. Lustblæren er stor, og der ovenfor nærmest Rygbeenet har den en anden tynd Hinde, opfyldt med storknet Blod, og deri to hoide og bugtede Årer, een paa hver Side langs ad Rygbeenet, som synes at være Nyrener.

78. Skaten, bliver nok ikke Raja clavata, men rimeligere Raja Batis, som ogsaa af de Engelske kaldes Shate. Den er af Størrelse som en maadesig Helleflynder, har et spidst Hoved, oven til besat med fine Tinder. Lige saadanne Tinder (Aculei) har den oven for Vinene og langs Sidekanterne fra Hovedet hen til Vingerne eller Sidefinerne. Yderst i hver af disse Vinger sidde mange krumme og liggende Tinder, hvis Spidser vende hen til Ryggen. Den lange Hale har en fin Tindhegle paa langs, og op ved det øverste (underuinden og i Midten) 3 til 5 store Tinder paa hver Side. Farven er oven til graa, men neden under hvid og sortprækket. 2) Jeg har og seet et andet Slags Rokker, ei større end de mindste Flyndre og af en rod Farve. Omkring Vinene sadde nogle heenagtige Knuder, og langs ned ad Ryggen og Halen 35 store Tinder; i hvilket og alt andet den fuldkommelig lignede Kleins Aftegning Miss. 3. Tab. 4.

79. Spek-Huggerens og Springerens Beskrivelse er blevet forveplet saaledes, at hvad der tilhører den ene af dem, er tillagt den anden; da den første har en opad bojet og stumpet Snude, og er Orca Autor.; hvorimod den anden har en lang og spids Snude, og bliver Delphinus Autor., Delphinus Delphis Linnei. Dog formoder jeg, at Spekhuggeren er mere end eet Slags, siden nogle, som jeg har seet hoppe op af Vandet, have været ganske smaae at se til, og stumpede for begge Enden; hvilke sidste maaskee ere de, som tillægges det her brugelige Navn Stuh. da de see forte og stumpede ud, hvorimod de rette Spekhuggere ere store som Springerne, om ikke større.

80. Tangbrosme. Af de under dette Navn anførte Fischarter er den 3die Ophidion imberbe, og den 4de Blennius Gu-

nellus. Den første er en tynd og nogenledes breed Fiss, men den anden meere trind og smal; og endftiонт de begge komme deri overeens, at de have omrent ti runde og sorte Pletter, saa adskille de sig dog deri, at den første har dem siddende paa Rygfinnen selv, men den anden paa Ryggen tet ved Rygfinnen. Den første sees kun sieldeп, men den anden ofte blandt Tang og Steene i Stranden. Jeg har og fundet den i Tare-Torskens Bug, som har været optrækket paa Havet.

81. *Callionymus Dracunculus*, an? er en Fiss, som ganske ligner Floifissen (*Callionymus Lyra*), naar sammes hoie Ryg, finne undtages, som flettes hos denne. Længde holder den $5\frac{1}{2}$ Tommer. Den øverste Kiebe gaaer krum ned, som et Neb, og er længere end Underkieben; den har og dobbelte Læber, eller en bevægelig Skind-Lep oven for den rette Læbe. Tænderne ere fine, Dinene, som sidde tet sammen, temmelig store, og Geilene tillukte. Bag til har Hovedet twende udstaende Hornet med en firedobbelt Spidse, hvoraf den ene vender hen til Fordeelen, den anden til Bagdeelen, og to op ad. Eige deraf paa det øverste af Hovedet sidde to Hulser. Ester en halv Tommes Mellemrum fra Hovedet kommer den første Rygfinne, som kun bestaaer af fire Straaler, af hvilke den første er kun en halv Tomme hei, og de andre esterhaanden fortere. Den anden Rygfinne, som folger strax derpaa, er højere, og bestaaer af ni Straaler, af hvilke den sidste er dobbest. Brystfinnen, der sidder just ved Hovedets Spidser, er langagtig med sexten Straaler. Bugfinnerne, der med de forrige ere sammenhængende, ere smalle, lange, og af sem Straaler bestaaende. Bagfinnen har ni

Straaler, af hvilke den sidste er dobbelt. Sporskinnen er lang, i Enden vær, og bestaaer af ti Straaler, alle deelte i to Greene. Sidelinien deeler sig herved Hovedet i to Greene, men er siden enkelt og lige. Farven er neden under hvid, men oven til mørkgraa og blaapletted. Pinnam secundam dorsi albam, som *Artedi* tillægger den, har jeg ikke fundet hos den.

82. *Cottus Cataphractus*, er ligeledes en usædvanlig Fisk, som undertiden trækkes i Land med Nod, ligesom den næst foregaaende. I Skabning ligner den meest Marulken, holder i Længde fem Tommer, og ved det Bageste af Hovedet (hvor den er breedest) $1\frac{1}{2}$ Tommer i Breede, hvorefter den esterhaanden astager i Breede hen til Sporen, hvor den kun er een Linie breed. Hovedet spidser fortil som en Trekant, og er der dannet som en smal og oven til indhuulet Tryne, der er udrustet med fire opad bøjede Horn, dannede som krumme fugleklør. Da disse Horn sidde to og to tilsammen, ligesom de vare sammengroede neden til, kan man regne dem for to dobbelte Horn, af hvilke det ene sidder paa Den ene, det andet paa Den anden Side af Den indhuuledte Tryne. Da Hovedet er plat, har det temmelig tynde Sidekanter, og disse ere besatte deels med beenagtige Knuder, deels allerbagest med to hen til Sporen vendende krumme Spidser. Geilene ere tilsukte. Geilhindens har sex Beenstraaler. Lænderne ere fine, og Underkæben kortere end Overkæben; den første er behængt med Traade (cirshi), ligesom Geilene. Hele Kroppen er bedækket med beenagtige og fænstribede Skæl, som alle ere koldannede og støde sammen saaledes, at de giore visse paa langs gaaende og som en Saug indskærne Ophoierler eller Kanter. Disse Kanter ere foran, hvor Legemet er tykkest, 6 i Tallet; men fra det Sted, hvor første Rygsinne ender, 8. Endelig bliver den næst

derste Deel af Kroppen sexkanet igien. Sidelinien er knudret, og begynder, hvor første Rygfinne aflader, at blive krum. Rygfinnerne ere to, den første af 5, den anden af 7 Straaler. Ved Geblen sidde to store Brystfinner, som Vinger, hver omrent med 15 Straaler. Bugen er nærmest Hovedet flad, og har der to smalle Bugfinner, hver af to Straaler, der i Enden stække sig ud som Traade. Bagfinnen har 7, og den smalle Sporfinne omrent 10 Straaler, saavidt jeg nu kan see af et fortørret Exemplar. Farven er paa Bugen hvid, men ellers graa, med tre mørke Overbaand over Kroppen.

83. *Cottus Butalis.*
Niloticus Bodda II.

Cottus, capite lateribusque spinosis, er en ester mine tanker ubekjendt Fiske-Art, gode tre Finger lang, og af Skabning omrent som Marulken; Hovedet temmelig tykt, Dinene store og tet sammen siddende; Underkæben vel saa lang som Overkæben; Ænderne mange og fine baade i Underkæben og Gummen. Geleshinden har sex Straaler. Det forved Dinene sidde to opreiste smaae Pigge, og oven for hvert Dje et haardt Been, som omringer dem oven til. Fra Dinene til det Bageste af Hovedet gaae tvende Been, der endes med lige saa mange Spidser. Et andet krumt Been omgiver Hovedets Sider, som har først en lang Pigge, vendende hen til Sporen, og derefter et Par mindre, som vende meere ned ad. Paa Sidelinien sidde og nogle smaae og bevægelige Pigge, fra Hovedet af, et Stykke hen paa Kroppen. Rygfinnerne ere to, den første af 5 eller 6, den anden omrent af 12 Straaler. Brystfinnerne store, omrent af 10 Straaler, af hvilke de mellemste ere længst. Bugfinnerne smalle, omrent af fire Straaler; Bagfinnen af syv; Sporfinnen af ti til tolv Straaler. Farven er hoitsd med solvsørvede Plætter, saavidt jeg nu kan see af et halv fortørret Exemplar.

Sam-

Samme er det eeneste, jeg har seet, og blev fundet i Munden af en Sey, som blev optrækket af Havet. See dens Figur, i naturlig Størrelse forestillet, paa samme Tabelle, som den sorte og hvide Motacilla staer asteget paa.

VI. Capitel.

84. Field-Siget (355 S.) er, som jeg siden har erfaret, intet andet end den Vædste, som nedrinder af Sne-Bræer paa Fielde, og giver Græsset i Dalene en særlig Frugtbarhed paa en Tid, da det andensteds af Heeden fortorres. Det kan dersor ansees for en almindelig Regel, at ingen Sæter-Dale ere ret feede og frugtbare, uden hvor der ligge Sne-Pletter oven for, som høieste Sommer sende Vædste og Field-Sig ned, og giøre mange ellers stride Græs-Arter meget bløde og saftige. Grændse disse Sæter-Dale op til den store sammenhængende Sne-Bræe her i Stiftet, som ellers kaldes Justedals-Bræen, er Virkningen den samme. Ja at samme Sne-Bræe udbreder sin Nyte endog til Oplandene, maa sluttet af Deconom. Magazin, 2 D. 287 S., hvor det anføres blandt andre Mærkværdigheder i Lombs Præstegield, at den om Sommerven formerer 7 Vandfloder, som deraf udgaae til 7 omgrændsende Præstegield i Oplandene, og forsyne alle omkringliggende Steder med Vand. Hvad jeg 355 S. har sagt om Græs-Arternes slette Beskaffenhed i Sæter-Dalene, sager da heraf sin fornødne Indskrænking og Forklaring. Thi ikke at tale om, at endog de sletteste Græs-Arter kan af den Aarsag, som nu er viist, blive nærsomme nok; saa bor og desuden vel mærkes, at de af mig anførte stive Græs-Arter: Filix, Juncus, Scirpus &c. gemeenslig ikkun antrefges midt i Dalene, hvor Grunden er sild og moradsig, hvormod de hældende

Fielde-

Fjeldsider give langt bedre Græs-Arter, der endog kan gaae op til Beltet i Høside. Paa andre Steder, hvor Grunden er steenig, kan Græsset være ganske kort; og dog mærkes med Forundring, at Overget osse forlader det høie Græs, og søger hen til det lave, som meere nydeligt for dem. Man ligne hermed, hvad jeg i P. 258, 322 S. har anmærket om Sæter-Dale, som jeg selv har besøgt og giennemreist.

85. Gierders eller Lykkers Anlæggelse (358 S.) bliver her ikke gierne forsømt, hvor der gives nogensunde Lejlighed dertil; og det samme kan da regnes som den vigtigste Forbedring, her i Landet er skeet, i Henseende til Engbunden. Hvorved jeg ei kan undlade at anmærke, at de Gaarde eller Jorde-Parter, som her i Fogderiet bære Navn af Giere (fiont samme ikun gemeenslig ere Boigde-Navne, der sjeldent findes i Matrikelen), uden Tvivl have deres Oprindelse af gamle Gierder eller Lykker; ligesom jeg og allerede paa et andet Sted har erindret, at de Gamles Sætrer paa mange Steder ere blevne optagne til Jorder, som have beholdt deres forrige Navn af Sæt eller Sæter, endfiont de nu ikke ere Sætrer meere. Om vore nu brugelige Sætrer og Lykker i Fremtiden ville have samme Skiebne, det er noget, som Tiden vil lære.

86. Rodn-Anke, Misł-Anke, er en særdeles Væxt, eller rettere Misvæxt i Rug og Byg-Axene, der seer ud som stort Muse-Skarn, uden til sort eller blaaagtigt, men indentil hvidt, som Korn-Kierne, bliver og til hvidt Meel, naar det males med Kornet, og folgelig foreger Mælet, hvoraaf det har Navn. I den Græs-Art Anthoxanthum odoratum har jeg fundet lige saadanne Væxter, fiont mindre. I Tydskland er den bekjendt under det Navn Mutter-Korn eller Korn-Mutter, som jeg seer af Zinkens öconom. Lexicon.

Ellers beretter samme Autor, at naar Kornet er meget blandet dermed (som helst indtreffer i vaade Alaringer), kan det foraarsage skadeslige Sygdomme, saasom giftige Febre, Skorbus og Bylder, sions det og skal kunne bruges til Lægedom, og især hulpe for Moderens Opstigelse, naar det indtages nogle gange. I neue gesellschaftl. Erzählungen, 2 Theil 96 S., meldes og derom, at det ikke oploses til en Melk-Materie og deigagtig Masse, som andet Korn, men bliver uoplost; hvoraaf Autor slutter, at det ikke er fodselseligt.

VII. Capitel.

87. At give Creaturene Been at tygge (efter 383 S.), er noget, man har lært af Creaturene selv, som ei gierne finde torre Been paa Marken, uden at tage dem i Munden og tygge derpaa. Det samme skeer og med torre Torske-Been, som kan ligge ved Strandene, ogsaa for Saltets Skyld. Hvor de ei finde Been, tygge de paa smaae Steene, som ostie findes i Maengde paa Fiieldene, og det saa sterkt, at man maatte tænke, deres Tænder vilde gaae i Stykker. Medens dette skeer, rinder Sagel og Vand af deres Mund i Maengde, saa det synes, at de ved saadant Middel ville stille sig ved dette Vand, som maastee kan være deres Tænder skadeligt. Det mindste troer man, at deres Tænder styrkes ved at tygge paa Been. At jeg erindrer dette, skeer tildeels i Anledning af en Beretning fra Sverrig, som ikke længe siden blev læst i vore offentlige Tidender, og hvori dette Tilsælde hos Oveget blev anmærket som noget Kart og Usædvanligt. Om det nu forholder sig saa der i Landet, veed jeg ikke, men vel dette, at de, som her omgaaes med Oveget, vide god Besked derom. See og Norges Naturl. Historie, 2 P. 10 S.

88. Harsot (385 S.) læges ogsaa paa denne Maade, at man skærer Creaturet dygtig i Dret, og kommer Blodet til at løbe ud; hvilket stemmer overeens med den Oprindelse, Hr. Hassær i sin Bog om Haare-Avling, §. 21, angiver til denne Sygdom, nemlig at en Hoben Serum (salt Vædske i Blodet) samler sig i Hiernen, og, saasnart Creaturet hælder med Hovedet, falder til een af Siderne, hvorfaf det kommer, at det løber rundt om. I dette Utsætte raader Autor til Alareladen ved Næseborene; hvilket jeg og ved en øvet Haand har villet forsøge, men derhos befundet, at disse Alarer (som Autor og selv tilstaaer) ere vanskelige at trefse.

IX. Capitel.

89. Vilde nogen tænke, at jeg har gjort Beregningen over Tørste-Fiskeriet 1756 for hoi, da tor jeg tvertimod forsikre, at den er for lidt, saasom jeg, uagtet al anvendt Flid, umuelig har funnet indhente Kundskab om alt, hvad samme Aars Fiskerie indbragde. Hvad jeg derimod kan have forregnet mig udi, er dette, at jeg efter Formodning har ansat Tørste-Fiskeriets aarlige Belsob til halve Deerlen imod samme fiskerige Aar (475 S.); hvilket, endskisint det nok har sin Rigtighed for den Tid fra 1740, da de store Fiskerier fornemmelig begyndte, bliver dog ikke nogen bestandig Regel for Eftertiden, allerhells man har Exempler for Dinene, som vise, at Fiskeriet undertiden ganske kan mislinge, og som jeg selv paa samme Sted har antegnet. Dette var ikke heller min Meening; men kun, at onde Aar regnede med de gode, eller slette og middelmaadige Fiskerier i en heel eller halv Snees Aar samlede med de beste, udgjorde en Fortieneste, som aarlig kunde ansættes til det Halve imod 1756. Hvilkens Regning vel ikke kan seile saa meget, naar betenkkes, at Pri-

sen gemeensig er langt større i middelmaadige, end i overflodige Fiskerier; ligesom den og fra den Tid, jeg gjorde Beregning, indtil nu, har steget næsten dobbelt. Dog maa ogsaa tilstaaes tvertimod, 1) at Bekostningen efterhaanden er steget høiere siden den Tid, fornemlig i Henseende til den nu meere end tilforn kostbare Hamp; 2) at Profiten i de store Fiskerier bliver meere lige deelt, end i de middelmaadige, da nogle kan vinde meget, andre lidet eller intet, og følgelig, at den i første Fald er nyttigere for Landet, om end Prisen i andet Fald var dobbelt saa stor. Hvad Beregningen over de smaae Fiskerier angaaer, som jeg (462 S.) har sat til 3000 Rdsl., da bliver den nok for høi, naar der, som billigt er, skal hensees aleene til det, som sælges og vindes noget paa; men derover at giøre nogen saadan Beregning, der skulle nærme sig til det Visse og Bestandige, bliver vel meget vanskeligt, om ikke umueligt.

90. Angaaende Aarsagen til visse Fiskes eller deres Gangstes Formindskelse, da haves derom adskillige Meeninger, som sees 489 S. Men ved at raadfore mig med gamle og erfarte Fiskere, og oversvæve deres Meeninger, er denne forekommet mig som den rimeligste: Den utroelige Mengde Sild, som i en Snees Åar besøgte disse Kyster om Vaaren, efterlod sig 1756, da den forlod os, en Yngel, som siden stedse har forplantet sig, saaledes, at naar den fuldvoxne hvert Åar gaaer herfra ud til Havs, bliver den smaae Sild, som er dens Yngel, staende tilbage, og opfylder alle Fjorde; hvoraf folger først, hvad den saa kaldte Smaa-Fisk angaaer, at den, forvildet af Silden, hverken holder sig til Bunden, hvor den dog maa søges med Mede-Krogen, ikke heller fliestter om at bide paa Madingen, da den i den ombankende Sild har Fode nok; dernæst i Henseende til Torske-Fiskeriet om Vaaren, bliver det og en Folge deraf, 1) at

Tors-

Tørskæn, naar den finder saa megen Sild for sig, holder sig høit op i Søen, hvor den ei kan fanges, og kun for en ganse fort Tid søger Bunden, for at gyde sin Rogn; 2) at den øste i en Hast og ganse usformodentlig forlader vore Kyster, for at følge Silden, saa øste den løber til Havs, hvilket gemeenlig skeer om Vaaren, naar Beiret er stille og ingen Hval eller Springer indfinder sig af Havet, for at holde den tilbage. Dette, som af mange Aars Erfaring er blevet stadsættet, er da, om ikke den eeneste, saa dog den fornemste Aarsag, i det mindste her paa Stedet; og saaledes har den samme Sild, som i en Snees Aar tilbragte Landet saa store Fordæle, skadet det igien ved den Angel, som den efterlod sig; hvilket i Guds Beie er ikke usædvanligt. *Omnis commoditas sua fert incommoda secum.*

X. Capitel.

91. Den Sygdom Gust (543 S.) har ei altid sin Oprindelse af Jordens skadelige Uddunstninger, men østere af skarpe Binde og Forkælelse, og bliver egentigen Herpes miliaris, som mest nærmer sig til det, man kalder Friesler. Det beste Raad derimod er nok dette, ataabne Svædehullerne for at befordre den naturlige Uddampning; men hvor lidet den kolde Luft af Smede-Bælgen kan tiene dertil, seer nok enhver fornuftig Skionnere. Bedre er det, at roge sig med Alf-Mæver (Lichen aphitosus); jeg har og engang forsøgt at kaage dem, og lægge dem saaledes over Lemmer, som af Gust have været besyngte; hvilket havde god Virkning, endstient jeg tillige brugte sveeddrevende Midler. Imod den Sygdom Landsfarsor begynder man nu at tage en Slukk Brændeviin med Krud, som og øste lykkes hos haarde Naturer, meest for Salpeterens Skyld, der dæmper Blodets Hidsighed.

92. Orme eller Orme, som ellers er eet af Allfaders Navne i Edda, bruges nu omstunder, deels til at betegne et vist Slags Orme eller Larvae Phalænarum (see i P. 159 S.), deels en Sygdom, som af disse Orme skal foraaarsages, og begynder efterhaanden at blive mere bekjendt, end tilsorn, da man maaske kun ansaae den som en Virkning af Gann eller Troldom. Sygdommen skal bestaae deri, at disse Orme opholde sig imellem Huid og Kied, sornmelig paa Arme og i Hovedet, og foraaarsage en ulidelig Smerte, besynderlig saa ofte den gior sig nye Veie; hvorimod Pinen til andre Tider affader. Jeg har vel ikke selv seet disse Orme, hvor megen Image jeg end har giort mig dersor; men imidlertid er Sagen dog bleven mig berettet af mange troeværdige Personer, endog saadanne, som selv have kaaret Hull paa Huden og faaet Ormen ud. Dette Raad er nu virkelig blevet brugt af avskillige, som jeg kender, og bliver vel i sig selv langt paalideligere end dette, som ligeledes er brugeligt, nemlig, at legge paa det smertefulde Sted en Guldring, som længe har gaaet i Aro.

93. Søe-Oveise. Saaledes kalder man her et Slags Saar, som sætter sig paa Fiskernes Hænder og Fingre, af Ssen eller det salte Vand, og efter deres Meening kommer af et Slags Orme, lis gesom den saa kaldte Finger-Orm, eller Katte-Byld, som her kaldes Flesme. Da nu Oveise er et almindelig bekjendt Navn paa Gordius argillaceus, saa maa slettes, at det er denne Orm, de meene; hvilket da nærmest sig til deres Meining, der ansee samme Orm som Alrsag til Spedalskhed. Over alt maa den fra gamle Tider af været anset som skadelig, siden vores Bonder ere altid meget bange for at faae den i sig med Fiske-Spise, og have givet den et felles Navn med hidlige Blegner og Saar, som ofte kaldes Oveise.

Torfaus i hans Histor. Norvag. forklarer og det Ord Qveise eller Ild-Qveise paa samme Maade.

94. Antallet af Sondmors Indbyggere, som efter min Regning ikken belober sig lidet over 20000, er, efter en noiere Beregning af 15de Augusti 1769, besundret at stige til 22091, som sees af efterfølgende Tabelle:

Harams Præstegjeld havde af Mænd.	750,	af Kvinder.	755,	Summa	1505.		
Borgund	—	—	2261	—	2569	—	4830.
Orskoug	—	—	952	—	997	—	1949.
Strand	—	—	743	—	757	—	1500.
Norddalens	—	—	1406	—	1345	—	2751.
Jørgenfjordens	—	—	542	—	640	—	1182.
Voldens	—	—	1492	—	1663	—	3155.
Ulfsteen	—	—	841	—	929	—	1770.
Herrøe	—	—	1031	—	1149	—	2179.
Vandelven	—	—	588	—	682	—	1270.
Summa Summar.	10605	—	11486	—	22091.		

95. Om Indbyggernes Tilstand nødes jeg nu at tale i en langt anden Tone, end tilsorn; ikke fordi jeg nogen Tid har sagt et Ord for meget derom, men fordi Tilstanden meget har forandret sig siden den Tid. Jeg har allerede (569 S.) erindret, at hvis Fisserierne skulde slæge feil, eller og nogle Aars Misvert i Rad skulde intresse, da vilde Manges Bestand i en Hast forsvinde; og kan nu, skjont ugerne, stadfesté Sandheden af denne Spaadom. Man har vel siden den Tid haft adskillige gode Fisserier; ja de have endog i de fleste Aar været saadanne, at man andensteds i Landet vilde have falset dem gode; men paa Sondmr., hvor der giores saa store Bekostninger derpaa, og hvor Mange skal leve deraf aleene, have de ikke været tilstrækkelige, nu at stoppe Omkostningerne for Nogle, nu at oprette, hvad der er tabt ved Misvert af Andre. Jeg har allerede

(334 S.) viist, at her 1760 blev kisbt Korn-Barer for 40 til 50000 Rdlr., og det er blandt alle bekjendt, at Landet ved det samme sit et Knef, som det endnu ikke har forbundet, helst siden de efterfølgende Aaringer ogsaa tildeels have været mislige, især 1765 og 66, da de fleste Bonder have maatte kisbe Korn for 20 à 30, andre for 40 til 50 Rdlr. Maar nu dertil lægges de Byrder, som trykke det ganske Land, ja, som det synes, hele Europa, da behøver man vel ikke meere at spørge, hvor Landets Formue og forrige Bestand er afsbleven. Hvad vi nu have tilbage, er da kun Haabet, at Sondmer, ved Omstændighedernes gunstige Forandring, kan komme sig igien lige saa let, som nogen anden Provins; dernæst den nyttige Erindring, at man i seide Aar bør spare til de efterfølgende mætre, og at Guds frygt med Misisonhed er en større Binding, end Overflod med Overdaadighed.

Anden Part.

96. Sierstoftens Capell (18 S.). Klokkens Paaskrift i dette Capell vil Hr. Ravn, Medtiner i Kalderet, ikke læse: Sancte Olave ora pro nobis; men saaledes: Kanike. Olavi. ora. Uro nobTa, som dog synes mindre rimeligt. Aarstallet løser han saaledes: Ao. Domini. M. d I. ψψ; hvilket og stemmer overeens med den Udkrift, jeg tilforn har hørt deraf. Han meener ellers, at de to sidste Figurer ikke høre Aarstallet til; som og er troeligt. For hundrede Aar siden vidste ingen at tilegne sig dette Capell, hvorfor det hensaldt til Bonderne, som siden ei aleene have holdt det vedlige, men og nylig meget forbedret det. Alt efter Hr. Ravns Beretning.

97. Langved (19 S.). Kæmpe-Gravene paa denne Gaard kan med god Grund ansees som en Folge af det Søsslag imellem Ha-

V. Anmerkninger til Sondmors Beskrivelse. 161

Hagen Jarl og Ragnsrod, som forefaldt paa Grændserne af Nomsdalens og Sondmør, efter det, Torsæus beretter, Rerum Orcad. Histor. p. 26. Thi ved at sammenligne Stedets Bestaffenhed med Historiens Beretning, bliver Sammenhængen denne, at begge Gloderne, da de modte hinanden i Nomsdals-Fiorden, blevest efterhaanden af Strommen i samme Fiord (som gemeenlig falder meget stærke ud til Havs) drevne ned til Glemsoe; og da Gaarden Rogné, som den nærmeste, har en alt for flad Grund og lav Strandbred, for at lande til med store Hartsier, saa har Hagen Jarl lagt til ved Langved, som meget bekvemmere. Der satte han sine Folk i Land, og udfordrede Ragnsrod, som dog ikke vilde stige i Land, men blev kun ved at skyde ind paa dem fra Skibene af. Efter Torsæi Beretning faldt mange paa begge Sider, som og Kæmpegravenes Mængde stadsfæster.

98. Borgund (71 S.). Jeg har allerede (skjont ikke her, som paa sit rette Sted) erindret, at Borgund har været Hagen Jarls og ventelig flere norske Hovedingers Boepæl. See Tork. Rerum Fereyens. Cap. 12. Hvorved min forrige Formodning stadsfæstes, at det Sted her paa Gaarden, som endnu kaldes Borgia, har just været Grunden til den Borg eller det Slot, hvorpaade have resideret, og at samme har givet Gaarden tilligemed hele Sognet Navn. Sømmesteds Cap. 15. meldes og om et af Hagen Jarl oprettet prægtigt Afguds-Tempel, hvor hans Afgudinde, Thorgerd Hordabrud, var at see; og samme maa da rimeligvis have staet, hvor enten Mariæ Kirke eller een af de andre geistlige Bygninger siden er blevet opbygt, helst siden man finder, at fra Gaarden didhen ikkun har været et kort Stykke Vej. Angaaende det forhen her paa Gaar-

den værende St. Peders Kloster, kan dette tillægges, at den tet hos liggende Have, som nu kaldes den gamle Have, tilfern har været kaldet Kloster-Haven.

99. Skion Valborgs Grav (114 S.). Her kan tillægges, først, at de Personer, som for en Snees Aar siden lode Graven opkaste, og endnu leve, forsikre, at de i Steen-Kisten fandt en Hoben Afske eller Sand, samt en Drel Menneske-Haar; dernest, at den opreiste Steen ved Hovedet, efter deres Beretning, som have seet den medens den var ubeskadiget, skal, foruden den Haand med tre oprakte Fingre, som endnu er ganske fiendelig, have haft Soel og Maane staaende oven for Haanden eller Fingrene; hvorved jeg ikke vil erindre, at en lige saadan Figur skal sees udgravet paa en Kalk eller Patelle i Draksmarks Kirke, efter Dødmans Beretning, Chorographi. Bahusiens. pag. 266. Skulde det af andre Exempler kunne bevissliggiores, at de saa kaldte Χειροταφία eller tomme Gravsteder have her i Norden været brugelige, da kunde maaske deri findes nogen rimelig Grund, hvorfor Skion Valborgs Grav vises paa saa mange og adskilte Steder, nemlig Gidssøe, Draksmark, og, som nogle meene, Tonsberg.

100. Humløe i Borgund Sogn er blevet forglemmt, og bude indrykkes 77 Side næst for Hankøe, fra hvilken den kun ved et trængt Sund adskilles. Den er omrent end halv Mil i Omkreds, og har en temmelig stor Gaard af samme Navn, hvor flere vildvoksende Afske-Træer forekomme, end andensteds i denne Egn, og siges for en fort Tid siden af sig selv at være oprundne. Ganke tet ved Den ligger en beboet Holm, kaldet Humløe-Kalv.

101. Slyngstad· Field (132 S.). At de flade Steene, hvormed Fieldryggen her er bedækket, skulde af Nordvest· Vinden Tid ester anden blæses af og fastes ned paa Fieldets sondre Side, som Ordene lyde, er noget, som ved en fremmed Haand er indkommen, og hvori Autor har ingen Deel, saasom hverken han eller nogen anden, der selv har taget Stedet i Diesyn, har funnet falde paa de Tanker, at saa mange og store Steene kunde blæses ned; hvorimod hans Meening var og er endnu, at et vist Stod eller Bevægelse fra Nordvest (ved Fieldets første Dannelse ved et Jordskælv, eller maaßee ved en stærk Nordvest· Wind, som kan have sat Havet i Bevægelse, da det i Syndflodens Tid stod over Biergene) har haade bragt disse Steene i den Orden, i hvilken de ere opstabelde, saa og skyttet en Hoben af dem ned paa den sondre Field· Side, hvor de endnu i lange Dader sees liggende.

102. Abelsæt· Field (172. 176 S.). Jern· Erzen, som indeholdes i dette Field, har Hr. Etatsraad Collin, Amtmand her paa Stedet, først tænkt paa at anvende til Nutte for Mostamarkeens Jern· Verk ved Trondhiem, hvorfaf han er Participant. Siden er Stedet undersøgt af biergkyndige Folk, endog Berg· Hauptmand Hagerup, og Erzen besunderne meget riig. Den brækkes nu paa begge Sider af Fieldet, og bringes til Soes til Trondhiem. Der ere altsaa paa Sondmor twende Steder, hvor for nærværende Tid brydes god Jern· Erz, nemlig her, og paa Myklebust· Den (439 S.), hvorimod Fissaa Jern· Verk (483 S.) allerede for nogle Aar siden er forladt, fordi Erzen ei besandtes at holde bestandigt Strog.

103. Hove (219 S.). Et Fjeld ved denne Gaard er nylig kommet i Udraab for at indeholde Solv-Erh, og synes derfor at kunne fortiene Sted iblant disse Anmærkninger; men da jeg endnu ikke har seet denne Erh, og man ikke veed, hvad Dom der er føls det af Berg-Amtet over de Prover, man har indsendt, saa kan intet med Dished siges derom for nærværende Tid.

104. Hellefylt (278 S.). Paa denne Gaard er i forrige Eider fundet et med Solv beslaget Driftekhorn, hvilket jeg ofte har seet i min Barndom, dog uden at legge Mærke til de Rune-Bogstaver, som efter Andres Sigende skulle være at see derpaa, og Hornets nu værende høisornemime Eier var best i Stand at give Oplysning om. Om et lige saadant Horn, beslaget med Kaabber, har jeg allerede 315 S. givet nogen Underretning, og hvad det saa kaldte Gam-ber-Horn angaaer, der bruges mod Guulstot (see i P. 157 S.), da kan jeg nu tilforladelig melde, at det ikke er Rosmar-Landen, men dette Slags Horn, man meener.

105. Tørgenfiord Kirke (315 S.). Her mærkes, at Kirken 1581, da den seneste gang blev ødelagt af Snæfond, ikke stod paa Sæbøe, men paa Hustad, og blev da først forflyttet til Sæbøe, hvor den nu staar. 173 blev den kun repareret, da den var forfalden. Til denne Kirkes Prydelsler kan, foruden de foranforte, henregnes en i Choret hængende Table, der forestiller tvende malede og forgyldede Billeder, nemlig en Person med Krone paa Hovedet, samt et Sverd i den ene, og en Bog i den anden Haand, og paa venstre Side af samme en geistlig Person, holdende i Haanden en krum Biskops stav. Da intet Navn eller Aarstal staar hos-

fojet,

fojet, kan man ikke vide, om den første er St. Ole, eller en anden norff Konge; ikke heller, om den anden skal forestille Peder af Husestad (som formodentlig har været fra Jørgenfjorden, (see 317 S.), eller en anden af vore norske Erkebisper.

106. Riile (360 S.). Ved Steen-Korsets Beskrivelse her paa Gaarden bor 17de til 20de Linie ganske udslettes og forandres saaledes: „og bestaaer af en Skimmer-Steen, blandet med røde Gras, natsteene; en Steen-Art, som Biergene ved Mork og Rosdbierg „her i Sognet vise Prover af, og kan maaske være tagen derfra.,, Til det Fabelagtige kan henregnes, at St. Ole igennem det cirkelrunde Hull, Korset har, skal have skudt en Kæmpe, ved Navn Pipp, hvis Grav vises paa Gaarden Rile. At man, i Christendommens Begyndelse, af Mangel paa Kirker har forsamlset sig og holdt Guds-tjeneste ved saadanne Korse, som var min forrige Formodning, deri har jeg fundet mig meget bestyrket af det, Torsus Rerum Orcad. Lib. I. Cap. 5. p. 16. beretter om en vis christelig Qvinde paa Jysland, ved Navn Audur, som pleiede at holde sin Andagt paa visse Hoie, hvilke af de Kors, hun der lod oprette, blev kaldte Kross-Holar, og af hendes Esterkommere, som hensafaldte til Hedenstabet igien, blev udvalgte at oprette deres Afgudstempler paa, i Tanke, at de i disse Hoie skulde blive forflyttede efter Døden. Ellers sees et lige saadant men endnu større Steen-Kors oprettet ved Kors-Sund, hvor Veien falder fra og til Bergen; og efter sikkert Beretning findes et i Hardanger, som i Storreise overgaaer dem alle.

107. Birkedals Myr (365 S.) bliver nok en Fabel, hvad det end i det nylig udgivne Speculum Regale er sagt til Forsvar

derfor. Jeg har i det mindste aldrig, ved at reise der igennem, enten fundet Tegn til noget saadant, eller seet nogen Myr, uden langt fra Gaarden henved Nordjords Grændser. Var det Umagagen værd, at hielpe paa Sagen, lunde det maastee helst free paa densne Maade: at da Asbest-Stenen undertiden er trevlet og nogenledes blod som Tre, men undertiden igjen haard og uden Trevler, som Steen, saa kunde twende saadanne Stykker engang eller flere have hængt tilsammen, og givet Anledning til det Udraab, Birkedals-Myren siden har været udi for petrificerede Hassel-Kieppé. Jeg erindrer herved en Beretning, som jeg sikkert, nylig forend jeg kom til Kalderet, at en vis velbekendt Mand her i Sognet havde en Hassel-Kiep eller Stok, hvis ene halve Deel var Tre, men den anden Steen. Men da jeg sikkert Manden selv i Tale, forsikrede han, at saadant noget aldrig var ham forekommet; hvilket jeg veed, var Sandhed. Kan nu Folk i vore Tider indbilde sig saadant, og udgive det for Sandhed, hvad skal man da domme om de forrige og eensoldigste Tider, da, at fortælle noget Forunderligt, var nok til at giøre det troeværdigt.

108. *Gerrø* (433 S.). De Levninger, som sees her af et saa kalder Kloster, kan rimeligere være af den foremalte Gildestue, der i det mindste med langt større Visshed kan siges at have staet her, end Klosteret, hvorom man ellers slet ingen Underretning har. Det samme kan og siges om det Kloster, der skal have staet paa Haldkieldsvig (349 S.); thi dette beroer ligeledes paa et blot Sagn, hvilket man saa meget mindre kan føste Troe ill, som jeg har mærket, at mange, men især Bonder, kalde de fleste Levninger af gamle Bygninger Kloster. Ligesaa uvist er det, om Aslacus ab Hernis
(som

(som Torsæus efter Gisning vil giøre til Asslac af Herroe paa Sondmor) virkelig har været fra Herroe; saasom man af Sammenhængen snarere skulle slutte, at ved Hernis forstaaes Herroe, eller en anden Øe nær ved Bergen.

109. Rundøe. Den Syr, som nogen Tid har været i Forstag, at skulle oprettes her paa Øen til de Soefarendes Dieneste (see 444 S.), er nu allerede for nogle Aar siden ved Hr. General-Auditeur Korns Foranstaltning oprettet og istandsat ved Gaarden Guxore. Hvad gamle Tildragelser paa denne Øe angaaer, da ved jeg ikke, hvorvidt man kan fåste Troe til det, som berettes i den saa kaldte Runda-Vise, hvilken jeg længe forgives fogde efter, indtil jeg omsider fik den udskreven efter en Deel Gamles mundtlige Besætning, som endnu forstaae nogen ledes (skjont ventelig usuldkommen) at synge den. Den er egentlig en Kæmpe-Vise, der indeholder en Tildragelse, som paa denne Øe skal være forefalden i gamle Dage, og hvoraf alle Versene endes med det Omqvæde: i eller paa Runda; hvorved bør mærkes, at Bondernes Udtale endnu lyder saaledes, naar de tale om denne Øe, da de ikke kalde den Rundøe, men Runda. Indholden er fornemlig denne: At en vis Qvinde, som kaldes Frue Gunhild, med en Guld-Krone paa Hovedet traade ind i en saa kaldet Kæmpe-Stue, og tilspurgde de Kæmper, som der vare forsamlede, om de torde fegte for en Qvinde imod en vis grum Kæmpe, ved Navn store Ronnegaar. Af de tilstedevarende Kæmper navngives især Iselgrim, Thore-Bar med sin Ham-

mer, og Herculus Graa; men da de alle taugde og torde ikke svare et Ord, tilbød sig een, ved Navn Mimmer-Tand, at segte med Ronnegaar, uagtet han var den mindste, og kaldes derfor den mindste Christne Mand paa Runda. Frue Gunhild foragtede ham vel for sin lave Best, fastede en Guldkam i hans Haar, og sagde, han maatte hellere været hjemme og vogtet sine Faar; men han, uden at forsomme Tiden, sprang hen i Stalden, sadlede sin Hest, og reed tilligemed Ronnegaar hen under Liede, hvor de festede i tre Dage, indtil Ronnegaar omsider blev fældet, hvorpaa Mimmer-Tand huggede hans Hoved af, bandt det fast til sin Sa- delbue, og kom saaledes i Triumph ridende hjem til Gaarden. Omsider meldes om Frue Gunhild i Dire, (da Dire synes at have været Gaardens Navn; som hun boede paa), item om det Bryllup i Spire. Hvilket alt jeg forbigaer, som uforstgaeligt; og vil ikun til Slutning erindre, at Visen sees tydelig at være sammensmmedet af P. Syvs Kæmpe-Viser, især den 7de, 8de og 18de, om Frue Grimild og Mimmering Tand, og altsaa Fabler giorte af Fabler, sionsom det ene med det andet vel kan have haft nogen historisk Sandhed til Grund.

110. Den saa kaldte Juttel-Hælle paa Ring-Fieldet (448 S.) bliver nok ikke en Gravsteen, men et hedenske Offer-Alter, helst efterdi den skal ligge opbuet paa tvende andre Steene. Den Huule, som ligger tet hos, ansees vel af Nogle som et Sted, hvor Folk har ve gravet, for at lede efter Skatter; men er langt rimeligere en

Brend,

Brsnd, hvor de Offrende have toet sig; thi mig er af siensynlige Vidner blevet forsikkret, at der sees et lige saadant Offer-Alter med en Brsnd hos paa det høie Fjeld Stimshest paa Nordmor. Ikke at tale om, at man nylig har fundet tvende lige saadanne Offerpladse paa et Fjeld i Nordfjord. Hvoraf jeg vist slutter, at vore norske Forsædre, ligesom andre hedeniske Folk, have offret paa Høiene.

III. Vandelv Kirke. Det saa kaldte St. Jetmunds Bilde (494 S.) har jeg siden nsiere beseet, og derved iagttaget, at det ikke har en Hue, men Krone paa Hovedet; hvilket meget besyrker den Meening, at det er den engelske Konge og Helgen St. Leatmund. Dertil kommer det gamle Sagn, man har, at en Deel engelske Folk skal i gamle Dage have nedsat sig i Vandelven, ligesom i Standdal i Jørgenfjorden (317 S.). Og intet bliver da rimelis gere, end at de samme have opbyggt Kirken, og givet den Navn af St. Jetmund.

112. De Skriv- eller Hukommelse-Teil, som ere indlobne, bli ve her til Slutning under eet ansorte. Pag. 95, Lin. ult.: opholder sig her bestandig; læs: indfinder sig her undertiden. Pag. 236, Lin. 26: i større Mængde, end alle deres Nabover tilsammen; læs: i større Mængde, end alle deres Nabover. Pag. 245, Lin. ult.: eet af de folkerigste og beste Kald; læs: eet af de folkerigste Kald. Pag. 279, Lin. 7: igennem hvilken herfra falder en lang og besværlig

170 V. Anmærkninger til Sondmors Beskrivelse.

Bei over nogle Sneebæer hen til Jørgenfjorden; læs: forbi hvilken herfra falder Bei over nogle Sneebæer hen til Biddal i Jørgenfjorden. Pag. 333, item 355: Thom. Moro; læs: Anthon Lazar. Moro. Pag. 347, Lin. 19: efter at han havde holdet; læs: nylig førend han holdte etc.